

ONOMASTICA

No. 15

J. B. RUDNYČKYJ

STUDIES IN ONOMASTICS

НАЗВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

II

TOPONYMY



Winnipeg

1958

Canada

Published by Ukrainian Free Academy of Sciences

diasporiana.org.ua

УКРАЇНСЬКА ВІЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК
Серія: НАЗВОЗНАВСТВО
Ч. 15

ЯР. РУДНИЦЬКИЙ

НАЗВОЗНАВЧІ СТУДІЇ

II

ТОПОНІМІЯ

Вінніпер

1958

Канада

Накладом Української Вільної Академії Наук

UKRAINIAN FREE ACADEMY OF SCIENCES
Series: ONOMASTICA
No. 15

J. B. RUDNYČKYJ

STUDIES IN ONOMASTICS

II

TOPONYMY

Winnipeg

1958

Canada

Published by Ukrainian Free Academy of Sciences

Printed by Trident Press Ltd., Winnipeg, Manitoba, Canada

P R E F A C E

This issue of *Onomastica* comprises ten papers of the author dealing with toponymic problems, etymologies of place names, interlingual relationships in the field of toponymy, etc. Most of them were presented at international congresses, conventions of learned societies, or read before the academic audience in general. The following material has been selected for publication:

1) *Classification of Canadian Place Names* — a paper read before the Fourth International Congress of Onomastic Sciences in Uppsala, Sweden, in 1952, published for the first time in "Memoirs" of the Congress, pp. 453-457.

2) *Toponymic Neologisms in Canada* — a paper read before the Fifth International Congress of Onomastic Sciences in Salamanca, Spain, in 1955, published (as an extract) in "Programme et Communications" of the Congress, p. 66 and (partly) in *Canadian Slavonic Papers*, vol. 1, Toronto, 1956, pp. 89-92.

3) *Interlingual Contacts in the Field of Toponomastics* — a paper read before the First International Congress of Onomastic Sciences in Paris, France, in 1938, published in "Actes et Memoires" of the Congress, pp. 209—214.

4) *Appellative and Onomastic Functions of the Stress in the Slavic Languages* — a paper prepared for the Third International Congress of Slavists in Beograd, Serbia, printed in "Communications et Rapports" of the Congress, Beograd 1939, vol. II, pp. 56—59.

5) *Contribution to Ukrainian Toponomastics* — an article printed in *Zeitschrift für slavische Philologie*, vol. 19, Leipzig 1944, pp. 69—74.

6) *Contribution to Slavic-German Toponomastics* — a paper read before the Ukrainian Historical and Philological Society in Prague, published in *Zeitschrift für Namenforschung*, vol. 17, Munich 1941, pp. 63—67.

7) *On the Place Name "Terebovlja"* — a paper read before the Institute of Slavic Studies, the University of L'viv, in 1936, published in *Język Polski* (Polish language), vol. XXII, Kraków 1937, pp. 134—140.

8) *On the Place Name "Stryj"* — an article published in *I. Ohijenko — Jubilee Symposium*, L'viv 1937, pp. 124—128.

9) *On the Place Name "Semyhyniv"* — an article printed in *N a š a B a t' k i v š č y n a* (Our Fatherland), vol. II, L'viv 1937, pp. 269—271.

10) *The History and Origin of the Place Name "Kharkiv"* — a paper read before the Ukrainian Academy of Arts and Sciences, Inc. in New York, published in the *Symposium* of the said Academy (*Naukovyj Zbirnyk*), vol. 1, New York 1952, pp. 111—115.

Some of the above papers are inaccessible today in the Western World (nos. 4, 7, 8), some are preserved in one or two copies only (nos. 3, 9). Thus, in publishing them in a second separate edition, the Ukrainian Free Academy of Sciences makes them readily accessible to specialists in the field of onomastics as well as to linguists in general.

CLASSIFICATION OF CANADIAN PLACE-NAMES

The classification of Canadian place-names can be based on (1) historical, (2) linguistic or (3) onomastic principles.

The historical classification was presented for the first time in the history of Canadian onomastics by G. H. Armstrong in his book: "The Origin and Meaning of Place Names in Canada" (Toronto, 1930) Armstrong divided the Canadian place-names into five main groups, i.e.:

1. Indian names ("Indian period"), such as e.g.: *Winnipeg, Niagara, Restigouche*, a.o.

2. Names of the "period of exploration, when Portuguese, Spanish and French navigators contributed expressive terms" to Canadian toponymy, e.g. *Fundy, Bras d'Or, Chaleur*, a.o.

3. Names of the "French period which discloses the religious nature of the people and their appreciation of their leaders, as *St. Laurent, St. Anne, St. Marie, Louisburg, Frontenac*", a.o.

4. Names of the "British Loyalist period which is marked by the deep attachment of settlers, from Great Britain and Ireland and from the United States immediately after the Revolution of 1783, to the Royal family, by their esteem for the Kingdom's prominent statesmen, soldiers and sailors, and by their love for the place names of the home they had left", as *Charlottetown, York, Wellington, Lincoln, London*, a.o.

5. Names of the "modern or national period in which the Canadian born choose their place-names largely from the land of their birth, often in memory of the red men, oftener in commemoration of their captains of industry or statesmen and law-givers, not forgetting on occasion imperial benefactors", as *Saskatchewan, Okanagan, Fernie*,

Timmins, Haliburton, Kitchener, a.o. (Armstrong, op. cit. VI).

The historical background of each name was also the basis for the classification of Canadian place names offered by W. Kirkconnell in his paper: "Historical Stratification of Canadian Cultures" (Compte Rendu de la XXVI Sesion, 1951, Institut Intern. des Civilizations Differentes, Brussels, p. 439—46). In his opinion the successive strata of cultures in Canada are the aboriginal Amerindian, the French, the Anglo-Canadian, and the more recent European Canadian: all the cultures have contributed and have left conspicuous marks in the toponymy of this country (cf. also: *Onomastica* No.7).

The linguistic classification of Canadian place-names was given for the first time by J. B. Rudnyčkyj in his study on "Canadian Place Names of Ukrainian Origin" (Kanadijski heohrafični nazvy ukrajinskoho pochodžennja, Propamjatna Knyha, Winnipeg 1949, p. 765—819). According to this classification the Canadian place-names can be divided into the following groups:

1. Aboriginal Amerindian place-names, e.g. *Toronto, Winnipeg, Saskatoon, Athabaska*, a.o.
2. Place-names of Romance provenience, i.e.
 - a. Portuguese names, as *Fundi* (from: Rio Funde — deep river).
 - b. Spanish names, as *Quadra, Toledo, Oso, Oro*, a.o.
 - c. French names, as *Montréal, St. Boniface, Portage la Prairie*, a.o.
3. Place-names of Germanic origin:
 - a. Anglo-Saxon names: *Cambridge, Vancouver, Welland, Westminster, White Rocky*, a.o.
 - b. German names: *Luter, Osnabruck, Steinbach, Heidelberg*, a.o.
 - c. Icelandic names: *Reykjavik, Gimli, Husavik*, a.o.
 - d. Scandinavian names: *Stockholm, Bergen, Copenhagen*, a.o.
 - e. Other Germanic names, as e.g. *Barnegat* (Dutch) a.o.

4. Place-names of Celtic origin:
 - a. Scotch names: *Kildonan, Argyll, Scotland Farm* a.o.
 - b. Irish names: *Belfast, Mayo, Malahide*, a.o.
5. Place-names of Slavic provenience:
 - a. Ukrainian names (ca. 200), as *Ukraina, Halych, Kulish, Petlura*, a.o.
 - c. Russian names: *Volga, Tolstoy*, a.o.
 - c. Polish names: *Warsaw, Wista*, a.o.
 - d. other Slavic place-names: *Harmlick*, (Czech), *Shuty* (Slovak), *Putnick* (Serbian), a.o.
6. Other place-names:
 - a. names of Hebrew origin: *Jesus, Maria, Baracca, Rama*, a.o.
 - b. Grecized names: *Alpha, Delta, Proton, Odessa*, a.o.
 - c. Latinized names: *Regina, Nova Scotia*, a.o.
 - d. names of other lingual origin: *Sultan, Balaklava*, a.o.
 - e. artificial onomastic neologisms: *Transcona, Krydor, Ukalta*, a.o.

The purely onomastic classification of Canadian place-names was also undertaken for the first time by J. B. Rudnyčkyj in the mentioned study (p. 769—70). On basis of the onomastic principle the following groups of Canadian place-names can be distinguished:

1. autochthon (aboriginal) Amerindian names: *Winnipeg, Niagara, Abitibi*, a.o.
2. imported (mainly: European) place-names.
 - a. transplanted names: *London, Paris, Stockholm, New Kiev, Warsaw*, a.o.
 - b. transferred names: *Vancouver* (originally: family name), *St. Boniface* (originally: personal name of a Saint), *Olga* (originally: name of Ukrainian princess), *Kulish* (originally: Ukrainian family name), a.o.
3. Canadian toponymic neologisms: *Portage la Prairie, Transcona, Krydor*, etc.

All the above classifications: the historical, linguistic and onomastic one, help us to solve the Canadian place-names, i.e. to give the proper explanation to each one. If the terms: historical, linguistic, and onomastic classification will be substituted by: *H*, *L*, and *O* respectively, we shall receive the following formula for etymological explanation of a Canadian place-name (PN):

$$\text{PN} = \frac{\text{O}}{\text{H, L}}$$

O (=onomastic classification) will have 3 variations: *O* 1, *O* 2 (a, b) and *O* 3.

L (=linguistic classification) will have 6 categories with under-groups: e.g. *L* 1, *L* 2, (a, b, c), *L* 3 (a, b, c, d, e,) etc.

H (=historical classification) will, consequently, receive also 5 groups: *H* 1, *H* 2, etc. according to Armstrong's scheme.

In this connection the name *Ottawa* in Ontario can be solved as follows:

$$\text{PN Ottawa} = \frac{\text{O } 1}{\text{H } 5, \text{ L } 1}$$

It means that the name of the Canadian capital is an autochthon feature (*O* 1), given in the modern (national) period of Canadian history (*H* 5), and belonging to Amerindian linguo-ethnic circle (*L* 1).

An other name, e.g. *London* in Ontario will receive the following formula:

$$\text{PN London} = \frac{\text{O } 2 \text{ a}}{\text{H } 4, \text{ L } 4}$$

i.e., this name was transplanted from England (*O* 2 a) during the period of the British Loyalists (*H* 4) and belongs to the Celtic ethno-lingual group (*L* 4).

Similarly, the name of the capital of British Columbia: *Victoria* can be characterized as follows:

$$\text{PN Victoria} = \frac{\text{O } 2 \text{ b}}{\text{H } 5, \text{ L } 6}$$

i.e., this name was transferred from the name of the illustrious Victoria, Queen of Great Britain and Ireland and the Overseas Dominions, and Empress of India, 1837—1901 (O 2b), was given in the national period of Canadian history (H 5), and belongs to the Latinized type of names (L 6c).

Finally, the name of *Transcona* in Manitoba can be explained as:

$$\text{PN Transcona} = \frac{\text{O 3}}{\text{H 5, L 6 e}}$$

It means that *Transcona* is an artificial Canadian neologism (O 3), created in the modern times (H 5), and belonging to the linguistic neologisms (L 6 e).

**

In conclusion, it can be stated that Canadian place-names might be explained with help of three kinds of classification. Since Canada is a new country its toponymy represents the typical material for other countries of the New World. Therefore the classification of Canadian place-names from the historical, linguistic and purely onomastic points of view can be applied to the North American as well as South American continent.

The history of each country in America was different, the linguo-ethnic origin of the population was also different, but the same was always the mechanism of the name-giving: the place-name appeared either as an autochthon (aboriginal) one, or as imported (transplacé, resp. transferred) name, or, finally, as an onomastic neologism. Consequently, the formula:

$$\text{PN} = \frac{\text{O}}{\text{H, L}}$$

can be applied in the procedure of the etymological explanation of American place-names in general.

TOPONYMIC NEOLOGISMS IN CANADA

In pursuing his research of place names in North America, the author discusses in this paper the "toponymic neologisms", viz.: descriptive names, abbreviated names, and other forms of names.¹⁾

It is commonly believed that there are two kinds of European place names in Canada: (1) transplaced toponyms, e.g. *London, Paris, Stockholm, Moscow, New Kiew, Warsaw*, a.o., and (2) transferred names, e.g. *Vancouver* (from a family name), *St. Boniface* (from the name of a Saint), *St. Katharines* (the same), *Olga* (from the name of a Kievan princess), *Kulish* (from the name of a Ukrainian writer), *Kopernik* (from the name of a Polish astronomer), *Tolstoy* (from the name of the famous Russian writer), etc.

In this connection the name *Komarno* in Manitoba, for example, has been originally considered a transplaced toponymic from the Western Ukraine by Ukrainians and from Slovakia by Slovaks. Recent investigations made among the pioneer settlers in this village have confirmed that (a) the original popular form of the name is *Komarna* (inflected: do *Komarnoži*, z *Komarnoži*, v *Komarniž*, etc.), i.e. it is a feminine place name, (b) there are neither settlers from either the Ukrainian or Slovakian *Komarno*, nor reminiscences of those settlements, and (c) the name was formed by the early immigrants from Ukraine because of the plague of mosquitoes (*komar* = mosquito) in that region (*bušljamy jich možna bulo mýryty*" — "you could have measured them by bushels", from a dialectological record, 1954). Consequently, *Komarno* as a place name in Manitoba cannot be considered a transplaced toponymic: it is an entirely new creation formed locally and introduced by the settlers and has no connection with *Komarnos* of the Old Country.

¹⁾ Cf. *Classification of Canadian Place Names*, p. 9.

Such names, newly created on Canadian soil and designating characteristics of the terrain, are *toponymic descriptive neologisms*. Let us name some of them:

<i>Portage la Prairie</i> ,	Manitoba		
<i>Sandy Lands</i> ,	"		
<i>Lockport</i> ,	"		
<i>Woodnorth</i> ,	"		
<i>Riverton</i> ,	"		
<i>Greenland</i> ,	Alberta		
<i>Hillsdown</i> ,	"		
<i>Hill End</i>	"		
<i>Liberty</i> ,	"		
<i>Little Prairie</i> ,	"		
<i>Limon</i> ,	"		
<i>Portage Lake</i> ,	British Columbia		
<i>Round Island</i>	"	"	
<i>Sharpe Point</i>	"	"	
<i>Unity</i> ,	a.o.		

There are several names of Ukrainian and Slavic origin of that kind in Canada. Some of them should be mentioned:

<i>Babyna Dolyna</i> ,	Sask. — Old Wife's Valley ²⁾
<i>Bilja Velyčka</i> ,	Sask. — At Velyčko's Place
<i>Bilja Parchomy</i> ,	Sask. — At Parchoma's Place
<i>Bosko's Corner</i> ,	Ont. — Corner of Bosko (Buz'ko)
<i>Kolo Vasyleva</i> ,	Sask. — At Vasyliv's Place
<i>Vostok</i> ,	Alta. — East.
<i>Hory</i> ,	Sask. — Mountains.
<i>Hryhoriv</i> ,	Sask. — At Hryhoriv Place
<i>Dibrova</i> ,	Man. — Old Forest
<i>Dilo</i> ,	Alta. — Work.
<i>Dolyny</i> ,	Man. — Valleys
<i>Zhoda</i> ,	Man. — Concordance
<i>Zelena</i> ,	Man. — Green Field
<i>Mohyly</i> ,	Man. — Hills

²⁾ Cf. J. B. Rudnyčkyj: *Canadian Place Names of Ukrainian Origin*, Onomastica No. 2, UVAN, Winnipeg, 1957.

Na Vorobcevim, Sask. — At Vorobec's Place
Ozero, Sask. — Lake
Plošči, Alta. — Planes
Pravda, Man. — Truth
Sadok, Man. — Little Orchard
Slava, Alta. — Glory
Sobor, Alta. — Cathedral
Ukraine Park, Alta. — *Ukrainian Park*, Man.
Khutir, Man. — Manor.
Yasna Polana, Alta. — Bright Glade
Polonia, Man. — Poland (Latin name), a.o.

Apart from descriptive toponymics Canadian place names offer another kind of neologisms, which is very characteristic for the New World — shortened place names. The village of *Sadlow*, for example, was named in 1904 "after Max Sadlowski, postmaster"³⁾. There is no doubt that the name was formed by Sadlowski himself by abbreviation of his surname, i.e. by omitting the suffix *-ski*. This type of toponymics in Canada is rare, more often it is found in the Canadian anthroponymy, e.g. *Cripp*, *Yak*, *Sayk*, *Bel*, a.o. being abbreviations of *Krypjakovyč*, *Yakmišak*, *Saykemyč*, *Belyj*, etc. Nevertheless the process of shortening the personal name for a place name is evident in such toponymics as:

Bellshill, Alta. — Isabel's Hill
Benalto, Alta. — Benedict's Alto,
Besko, Man. — Bezkorovajnyj's cottage.

Sometimes a shortened term substitutes the place name, e.g. *Balm*, Alta.: *balsam*, or even the transplaced toponymic is being abbreviated in the New World, cf. *Chortitz*, Man., from: *Chortitza*, Ukraine.

More often compound abbreviations serve as a basis for place naming. Accordingly such names of Anglo-Saxon provenience have been coined in Canada, as e.g.:

³⁾ Cf. Geographic Board of Canada: *Place-Names of Manitoba*, Ottawa, 1933, p. 75.

Alexo, Alta. = Alex Kelso,
Nacmine, Alta. = North American Colliers Mine,
Reco, Alta. = Reliance Coal Company,
Hamaruka, Alta. = Helen, Margaret, Ruth, Kathlen,
Macson, Alta. = McArthur — Jamieson,
Sunalta, Alta. = Sunny Alberta.

The abbreviations of Indian, Slavic a. o. names followed along these patterns:

Winnitoba, Man. = Winnipeg — Manitoba,
Saskoba, Man. = Saskatchewan — Manitoba,
Meleb, Man. = Melyk — Leibman,
Krysak, Sask. = Krysak — Theodor,
Ukalta, Alta. = Ukraine — Alberta, a.o.

There are also ellyptic place names in this category, as e.g.:

Wolf, Alta. = Wolf Branch, in 1859,
Wolverine, Alta. = Wolverine Point, in 1814,
Westhall, Alta. = Bedford West Hall, a.o.

Such names, however, are being found in Europe as well.

There are some other forms of toponymic neologisms in Canada. One of the most significant is found in the folk etymological deformations of official names. Here the following Ukrainian folk etymologies should be mentioned:

Clear Lake, Man. = Krilyk 'Rabbit'
Egg Lake, Alta. = Iglyky 'Needle People'
Stuartburn, Man. = Shtombury 'Stumps'
Beausejour, Man. = Boži Dziury 'God's Holes'
Assiniboia, Sask. = Svynoboj 'Svine Slaughter House'
Cooks Creek, Man. = Kustryky 'Bush'
Regina, Sask. = Vrožajna 'Fertile'
Thick Bush, Alta. = Dykyj Bush 'Wild Bush'
Arbakka, Man. = Harbata 'Tea'
Emerson, Man. = Merzon 'Ugly' etc.⁴⁾

⁴⁾ Cf. *Ukrainica Occidentalia*, vol. III (I), Winnipeg 1956, p. 8.

In summing up the above classification the following typological scheme of Canadian toponymic neologisms may be presented:

1. descriptive neologisms, type: *Woodnorth*,
2. shortened names:
 - a. abbreviations, type: *Sadlow*,
 - b. compound abbreviations, type *Nacmine* or *Alsask*,
3. deformations based on folk etymology, type: *Krilyk*.

Apart from the aboriginal (autochthonous) Amerindian place names and the imported European toponymy neologisms form the most characteristic feature of Canadian toponymy.

Zur Frage der zwischensprachlichen Beziehungen auf dem Gebiete der Toponomastik

Aus den kulturhistorischen Wechselbeziehungen zwischen zwei Sprachgemeinschaften müssen auch im Gebiete der Ortsnamen mancherlei Probleme auftauchen. Vor allem handelt es sich um die Art, in der Ortsnamen aus einer Sprache in die andere übernommen werden.

Im Folgenden soll an Hand einer Reihe von Beispielen aus dem Berührungsgebiet ukrainischer und polnischer Ortsnamen versucht werden, die Haupttypen solcher Einwirkungen aufzuzeigen.

Bei unseren Untersuchungen müssen wir selbstverständlich solche Namen ausser Acht lassen, die in ukrainischer sowie in der polnischen Sprache von derselben phonetischen und morphologischen Gestalt sind. Das sind :

a) die alten Namen indogermanischen Ursprungs, wie z. B. ukr. und poln. *Stryj* (1) K, SG (in der heutigen Wojewodschaft Stanislaw), sowie zufällig gleichlautende Ortsnamen slavischer Herkunft, wie z. B. ukr. *Boryna* (2) K, poln. *Borynia* SG (Wojew. Lemberg), ukr. und poln. *Brody* (3) K, SG (Wojew. Tarnopol), ukr. und poln. *Kolomyja* (4) K, SG (Wojew. Stanislaw) u. v. a.

b) die Namen fremden Ursprungs, wie z. B. ukr. und poln. *Karpaty* (5) UZE, SG, ukr. und poln. *Annaberg* (6) K, SG (Wojew. Stanislaw).

(1) Etymologie : aus idg. * *strujos* 'etwas fliessendes', vgl. : F. Solmsen « Die idg. Eigennamen als Spiegel der Kulturgeschichte » S. 44 und mein Aufsatz « Pro miscovu nazvu Stryj » Festschrift Ohijenko 1937, S. 126-8.

(2) Etym. : aus urslav, * *borŭ* 'Wald'.

(3) Etym. : aus urslav, * *brodŭ* 'Furt'.

(4) Etym. : aus ukr. *kolomyja* 'ausgefahrenes mit Wasser gefülltes Loch'.

(5) Etym. : aus alban. *karpe* 'Fels, Klippe', vgl. M. Vasmer « Studien zur albanesischen Wortforschung » Acta et communicationes Universitatis Dorpatensis I. I, Dorpat 1921, S. 24-6.

(6) Etym. : aus dem deutschen : *Annaberg*.

lau), ukr. und poln. *Grofa* (1) UZE, SG (ibid.), ukr. und poln. *Bar* (2) UZE, SG (Kreis Mohyliv) u. a.

Ebensowenig kommen hier in Frage solche Namen, die keine Spur von Assimilation an eine der beiden Sprachen aufweisen, also diejenige, die in der ukrainischen Sprache polnisch sind und in der polnischen Sprache ukrainisch lauten. Wir nennen hier : polnische Ortsnamen *Warszawa* (3) SG, *Sandomierz* (4) SG, u. a., die als *Varškava* UZE, *Sandomjež* UZE II 1109, 10 in die ukrainische Sprache übernommen wurden, und andererseits ukrainische Ortsnamen *Užhorod* (5) Žil (Zakarpatta-Gebiet), *Horodenka* (6) K (Wojew. Stanislaw), *Rohatyn* (7) K (Wojew. Lemberg), die in der polnischen Sprache als *Uzhorod* SG, *Horodenka* SG, *Rohatyn* SG notiert werden. Auf Grund dieser Namen kann man keinesfalls über die zwischensprachlichen Beziehungen auf dem Gebiete der Toponomastik etwas behaupten.

Für unseres Thema verbleibt aber die grosse Gruppe von Ortsnamen, wo ein Hin und Her zwischen der ukrainischen und der polnischen Benennung zu beobachten ist. Da ergeben sich zwanglos folgende drei Haupttypen .

I. Die teilassimilierten .

II. Die ganzassimilierten .

III. Die hybridischen Namen.

I. Bei denn Ortsnamen, bei denen nur ein Teil assimiliert ist — und zwar entweder ukrainisiert oder polonisiert — können wir folgende Untergruppen unterscheiden .

a) Am häufigsten wird das Suffix des Namens angepasst, z. B. poln. *Tarnów* (8) SG (Wojew. Krakau), *Tomaszów* (9) SG (Wojew. Lublin) u. a. in der ukrainischen Sprache als *Tarniv* K, *Tomašiv* K wiedergegeben. Auf der anderen Seite ist auf ukrainische Ortsnamen

(1) Etym. : aus rumän. *groapa* 'Tieftal, Grube', vgl. J. Jordan « Rumänische Toponomastik », S. 14.

(2) Etym. : aus ital. *Bari* (Name des italienischen Herzogtums).

(3) Etymologie bisher nicht sicher; man versuchte diesen Namen mit dem Personennamen *Warsz* zu verbinden, vgl. St. Rospond JP XVIII, 1933; über die Schwierigkeiten in dieser Hinsicht vgl. J. Rozwadowski, ibid.

(4) Etym. . aus dem Personennamen *Sedomir* + *žl*, vgl. St. Bak « Powstanie i rozwój nazwy Sandomierz » PF XVI, 1934.

(5) Etym. eine zusammengesetzte Bildung vom Flussnamen *Už* 'Schlange' und *horod* 'Burg, Festung'.

(6) Etym. . aus dem Personennamen *Rohata*, vgl. ukr. *rohatyj* 'gehört'.

(7) Etym. aus einer Verkleinerungsform zum ukr. *horod* 'Burg, Festung'.

(8) Etym. im Zusammenhang mit poln. *tarn-* ('*trn-*') 'Dorn'.

(9) Etym. aus dem poln. Personennamen *Tomasz*, ukr. *Toma* 'Thomas'.

Vernyhorodok (1) Brkh (Kreis Berdyčiv), *Scroky* (2) Zil (Bessarabien) u. a. hinzuweisen, die im Polnischen die Formen *Wernyhorodek* S G, *Sorcki* SG u. a. angenommen haben.

b) In gewisser Hinsicht dürfen hierher auch die oben erwähnten nichtassimilierten Namen von Typus *Varšava* UZE, *Uzhorod* SG zählen, insofern sie in der übernehmender Sprache regelmässig flektiert werden. Es gibt da z. B. die Formen *v Varšavi*, *pid Sandomježom* in der ukrainischen und *w Uzhorodzie*, *pod Horodenka*, in der polnischen Sprache. Wir haben also in diesen Fällen mit den Flexionsuffixen zu tun.

c) Assimilation des Präfixes kommt seltener vor; z. B. ukrainisches *Pidhorodci* (3) K (Wojew. Stanislaw), *Pidhajci* (4) K (Wojew. Lemberg) wird in der polnischen Sprache als *Podhorodce* SG, *Podhajce* SG u. dgl. wiedergegeben.

d) Endlich sind hier einzureihen die zusammengesetzten Ortsnamen, in denen eine der beiden Wurzeln an fremde Sprache angehängt ist. Beispiele dafür sind: ukr. *Cornohora* (5) UZE (Wojew. Stanislaw), *Biloberezka* (6) K (*ibid.*) u. a., die in die polnische Sprache als *Czarnohora* SG, *Bialobereska* SG eingegangen sind. Auf diese Weise kann man die Ukrainisierung des polnischen Namens *Tarnogród* (7) SG (Wojew. Lublin) in *Tarnohorod* Rudn erklären.

Alle Namen, bei denen nur ein Teil an die benachbarte Sprache assimiliert wird und in der eigenen unverändert bleibt, bezeichnen wir als teilassimilierte Namen.

II. Unter den ganzassimilierten Namen, die also in jeder der beiden Sprachen ganz deren Lautgesetzen folgen, sind zweierlei Typen zu finden

a) die übersetzten Namen poln. *Rzeszów* (8) SG (Wojew. Lemberg), *Sandomierz* SG = ukr. *Rjašiv* K, *Sudomyrč* PSRL II 178 (neben *Sandomjež* s. o. und *Sandomir* UZE); andererseits ukr. *Ųolm* (9) UZE

(1) Etym.: eine zusammengesetzte Bildung von *vernuty* 'zurückkehren' und *horodok* 'kleine Burg, Festung', gebraucht als Spitzname etwa « Kehrebürglein ».

(2) Etym.: Pluralbildung von ukr. *soroka* 'Elster'.

(3) Etym.: « Die Leute, die an der Burg wohnen », vgl. ukr. *pid* ('*pod*') 'an', *horod* ('*gorodŭ*') 'Burg, Festung'.

(4) Etym.: « Die Leute, die am Hain wohnen », vgl. ukr. *haj* 'Hain'.

(5) Etym.: « Schwarzberg », vgl. ukr. *cornyj* 'schwarz' und *hora* 'Boerg'.

(6) Etym.: « Weisse Birke », vgl. ukr. *bilyj* 'weiss' und *bereza* 'Birke'.

(7) Etym.: im Zusammenhang mit poln. *tarn-* ('*trn-*') und *gród* ('*gorodŭ*') 'Burg, Festung' ukr. *horod*.

(8) Etym.: unsicher.

(9) Etym.: alt-ukr. *Ųolmŭ* 'Berg'.

(Wojew. Lublin), *Biala cerkwa* Zil (1) Kreis Kiev), *Kamenec* (2) PSR¹ II 206, 7 (Wojew. Brzesć) erscheinen in der polnischen Sprache als *Biala cerkiew* SG, *Chelm* SG, *Kamieniec Litewski* SG.

b) Die umgestalteten Namen . ukr. *Terebowi'a* K (alt-ukr. *Terebowi*, *Terebow*) hat sich in der polnischen Sprache als *Trembowla* eingebürgert (3). Ebenso der Bergname ukr. *Voukan* (Wojew. Stanislaw) wird in den geographischen Karten in *Wólkan* (l) umgestaltet (4).

Solche Namen, bei denen die ganze Lautgestalt an eine der beiden beachtlichen Sprachen assimiliert wird, bezeichnen wir als ganz-assimilierte Namen.

III. Die hybridischen Namen. Das sind solche, bei denen ein Wortteil assimiliert wird, das so veränderte Wort in den beiden Sprachen verwendet wird. Als Beispiel mögen dienen alt-ukr. *Dorohobyč* (5) (vgl. ... *okolo...* *Dorohobyča* 1670 PSRL II 361) wurde in der polnischen Sprache als *Drohobycz* SG wiedergegeben und in dieser Form ist in der heutigen ukrainischen Sprache (vgl. K, UZE, Zil) üblich. Heutiges ukr. *Ivoniš* K, poln. *Iwonicz* SG stammt aus altem *Iwaniec* (6) (vgl. *Iwaniecz* 1508 Jabl 118) und ukr. *Uryč* K, poln. *Urycz* (Wojew. Stanislaw) war noch im Jahre 1589 in den polnischen Quellen als *Urzyce* Jabl 118 oder *Urzczy* (XVI. Jhd. Żer I 205) notiert und in der richtigen etymologisch-klaeren Gestalt bis heute nur in der ukrainischen Volkssprache, also als *Urič* (7) erhalten.

Alle Namen von diesem Typus bezeichnen wir als sprachhybridische Namen.

So kann man auf dem Gebiete der Toponomastik, wenn es sich um die zwischensprachlichen Beziehungen handelt, drei obenerwähnte Haupttypen der Ortsnamen feststellen. Die Schwierigkeiten, die bei solchen Untersuchungen entstehen, sind vor allem der sprachwissenschaftlichen Natur. Es gibt sehr viele Ortsnamen auf dem slavischen, also auch auf dem ukrainischen sowie auf dem polnischen Sprachgebiete, die noch nicht erforscht worden sind und deshalb ihre Etymologie meistens schwer zu bestimmen ist. Aus diesem Grund kann sich die Tatsache ergeben, dass manche Namen der Einordnung in

(1) Etym. « Weisse Kirche », vgl. ukr. *bilyj* 'weiss' und *cerkva* 'Kirche'.

(2) Etym. : Verkleinerungsform zu ukr. *kamin* (*kamena*) 'Stein'.

(3) Etym. : aus dem Personennamen *Tereb*, vgl. meinen Aufsatz « O nazwie miejscowej Trembowla » JP XXII, 1937.

(4) Etym. : aus ukr. *vouk* (* *vika*) 'Wolf' poln. *wilk*. vgl. meine Arbeit « Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny », S. 68.

(5) Etym. : aus dem Personennamen *Dorohobyč* + *ŕ*.

(6) Etym. : aus dem Personennamen ukr. *Ivan* 'Johann'.

(7) Etym. : « an dem Fluss » vgl. u ' *án*, bei, an' und ukr. *rika* (* *rieka*), poln. *rzeka* 'Fluss'. S. meine Arbeit « Nazwy geograficzne Bojkowszczyzny », S. 96.

eine der obigen Gruppen widerstehen, z. B. ukr. *Dibšče* poln. *Dubszcze* (Wojew. Lemberg) u. a.

Eines muss aber immer vor Augen bleiben : Der Namenforscher darf nicht auf die Hilfe des Historikers und des Geographen verzichten.

Die geschichtlichen Untersuchungen können hier zuerst die Frage der Priorität des Namens, also seine Herkunft feststellen. Ein lehrreiches Beispiel ist der obenerwähnte Ortsname *Kameneč* in der heutigen *Brzesć*-Wojewodschaft. Diese Stadt wurde im J. 1276 vom Fürsten Volodymyr Vasylykovič gegründet. Da ist also gewiss der ukrainische Name *Kameneč* älter als der polnische *Kamieniec Litewski*.

Die Toponomastiker-Geographen können auch einige geographische Faktoren beleuchten, die die Entstehung der obengenannten Typen bedingt haben. Wenn wir aus der Geographie wissen, dass z. B. der Ortsname *Kolo* (Wojew. Łódź) im rein polnischen Gebiet liegt, so haben wir ohne Zweifel einen polnischen Ortsnamen vor uns. Und die Duplizität der polnischen Namen *Tomaszów* in der ukrainischen Sprache, also *Tomašiv K.* (Wojew. Lublin) und *Tomašiv UZE II 1109-10* Wojew. Łódź) kann nur durch die räumlichen Faktoren, nämlich geographische Entfernung dieser Ortschaften von dem ukrainischen ethnographischen Gebiet erklärt werden.



Es wäre sehr zu wünschen, wenn auch aus anderen idg. Nachbarsprachen ähnliche Untersuchungen angestellt würden. Sie würden gewiss unsere Beobachtungen und Typen bestätigen und ergänzen. Nur dann könnte man zu den allgemeinen Schlüssen in dieser Hinsicht gelangen.

Abkürzungen.

- Brkh. — F. A. Brockhaus I. I. Efron . Enciklopediceskij slovar, XV S. — Peterburg, 1895, Karta Kievskoj Gubernii (sub voce : Kiev).
- Jabl. — Aleks Jablonowski : Polska XVI wieku pod względem geograficzno-statystycznym, VII, Ziemie ruskie, Warszawa, 1902.
- JP. — Język Polski, organ T-wa Miłośników Języka Polskiego, Kraków.
- K. — V. Kubijovyc, M. Kulyc'kyj : Administratyvna karta Halycyny, L'viv.
- PF. — Prace Filologiczne, Warszawa.
- PSRL. — Polnoje sobranie russkich letopisej I-II, S.-Peterburg, 1845-6.
- Hudn. — Stepan Rudnyckyj : Stinna fyzyczna karta Ukrajiny, Nakl. Nauk. T.-va im. Ševcenka, L'viv 1918.
- SG. — Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, I-XV, 1880-1902. Warszawa.

DIE APPELLATIVE UND ONOMASTISCHE FUNKTION DES AKZENTES IM SLAVISCHEN

Unter den slavischen Sprachen, die einen beweglichen Akzent besitzen, gibt es manche, die Tendenz aufweisen, appellative und onomastische (in beiden Fällen lexikalische) Kategorien mit Hilfe des Akzentes voneinander zu unterscheiden. Es sind zu nennen:

Bulgarisch:	<i>kotél</i> (Appelativ) : <i>Kótel</i> (Ortsname),
	<i>samokóv</i> („) : <i>Sámokov</i> („)
	<i>peštéra</i> („) : <i>Péštera</i> („)
	<i>lovéc</i> („) : <i>Lóvec</i> („) u. s. w. ¹⁾
Ukrainisch:	<i>kryvýj</i> („) : <i>Krývyj'Potik</i> („) ‚Bojkengebiet ²⁾
	<i>suchá</i> („) : <i>Súhca</i> („) ‚Bojkengebiet ³⁾
	<i>ploskýj</i> („) : <i>Plóskyj</i> („) ‚Dniestergebiet,
	<i>kutý</i> („) : <i>Kúty</i> („) ‚Huzulengebiet,
	<i>verbá</i> („) : <i>Kryvovérba</i> („) ‚Volodavagebiet
	<i>bajrák</i> („) : <i>Bájrak</i> („) ‚Poltavagebiet u. a.

¹⁾ St. Romanski: Le rôle fonctionnel de l'accent. Resumés des communications du IV Congrès International des Linguistes, Copenhague 1936.

²⁾ Vgl. meine Arbeit: Nazwy miejscowe Bojkowszczyzny, Lemberg 1939, S. 164 ff.

³⁾ Bulgarisches *Samokov* wird hier unterschieden: *samo**k**ov* (Appelativ); *Sámokov* (Ortsname).

Demgegenüber steht die serbischkroatische Sprache, wo die Akzentuierung der Appellativen und der Namen identisch ist, z. B.

<i>grádište</i> (Appellativ)	:	<i>Grádište</i> (Ortsname),
<i>slätina</i> („)	:	<i>Slätina</i> („)
<i>pěć</i> , loc. <i>pěći</i> („)	:	<i>Pěć</i> loc. <i>Pěći</i> („)
<i>vis</i> , loc. <i>visu</i> („)	:	<i>Vis</i> loc. <i>Visu</i> („)
<i>rijèka</i> („)	:	<i>Rijèka</i> („)
<i>visokā</i> („)	:	<i>Visokā</i> („), usw.

Was das russische Gebiet anbelangt, so lässt sich über dieses Thema momentan nichts bestimmtes sagen, da keine akzentuierten toponomastischen Sammlungen vorliegen.

Hier interessieren uns die Sprachen, die die oben erwähnte akzentologische Variierung der Appellativen und Namen aufweisen, vor allem die ukrainische Sprache. Vom heutigen, synchronistischen Standpunkt aus gesehen, hat der ukrainische (wie auch der bulgarische) Akzent bei ein-und-demselben Wort zwei verschiedene Funktionen: a) eine appellative Funktion zur Bezeichnung der Appellativen und b) eine onomastische zur Bezeichnung der Namen, wobei diese letzte Funktion durch eine Zurückziehung des Akzentes charakterisiert wird.

Es ist klar, daß eine solche Variierung in dem betreffenden Sprachsystem einen historischen Grund hat und phonetisch bedingt ist. Die Ortsnamen haben im Gegensatz zu den Appellativen eine ältere Stufe der Akzentverhältnisse bewahrt, z. B.:

ukr. <i>Krývyj</i>	<i>krŭvŭj</i>
„ <i>Súchyj</i>	<i>sŭchŭj</i>

Aus diesem Grund muss man die Namen von Typus *Krývyj, Súchyj* als akzentologische Archaismen betrachten, die sich im Sprachsystem nur dank ihrer deutlichen onomastischen Funktion erhalten haben.

Zwecks Unterscheidung von Appellativen und Namen konnten ähnliche Verhältnisse verallgemeinert werden, wie es z. B. der ukr. ON *Zélena* (: Appell. *zeléna zelenā* oder *zelénaja*) bezeugen kann. Die Ausgleichung der Alternationsverhältnisse zwischen den Appellativen und Ortsnamen wurde im Sprachsystem durch folgende Proportion motiviert:

suchà: : *Sücha* = *zelenà* : *X*,
woraus X = *Zélena*.

Auf diese Weise die rein phonetische Opposition *ursprünglich akzentuiertes X* : *nach vorne verschoben-akzentuiertes X* wurde im Sprachsystem funktionalisiert und ist in eine phonologische Opposition:

rückwärts-akzentuiertes X : *normal-akzentuiertes x*

übergegangen, als sich das Gefühl für die historischen Akzentverhältnisse verwischt hatte.

Ausser diesem Prozess der Erhaltung oder der sekundären Ekspansion der ursprünglichen Akzentverhältnisse, konnten auf die Zurückziehung des Akzentes in Namen noch andere phonetische Faktoren mitwirken, wie z. B. die allgemeine Rückverschiebung des Akzentes in der ukrainischen Sprache bei den Präpositionen vom Typus:

ukr. *mené* (serb. *mène*) — *do méne* (serb. *do mène*),
 „ *kohó* („ *kòga*) — *do kóho* („ *do kòga*),
 „ *johó* („ *njèga*) — *iz nóho* („ *iz njèga*) usw.

Die Ortsnamen die am häufigsten in den präpositionellen Ausdrücken gebraucht wurden, haben alle Voraussetzungen dafür gehabt, um den Akzentverschiebungen dieser Art zu unterliegen und auf diesem Grund konnten mit der Zeit entsprechend akzentuierte Nominativformen in den Ortsnamen entstehen, z. B.

Mèzy Cháty — *Cháty* (: Appell.: *chatý*)
Na Slòbodi — *Slòboda* („ : *slobodà*) usw.²⁾

Gegen eine solche Interpretation könnten Namen sprechen, deren Akzent eine Identität mit den entsprechenden Appellativen aufweist. Auf nicht seltene Abweichung dieser Art müssten folgende Faktoren einen Einfluss ausgeübt haben:

Namen die aus rein-formellen Gründen einen identischen Akzent mit den Appellativen haben, z. B. *Horb* : *horb* (einsilbig), *Hórbyk* : *hórbyk* (zweisilbig paroxytoniert), *Mlýnyšča* : *mlynyšča* (dreisilbig proparoxytoniert) usw. Von einer regressiven Akzentverschiebung kann bei diesen Namen keine Rede sein, da sowohl

¹⁾ Vgl. russ. *zelen, zelená, zelenó*, serb. : *zelen, zelèna, zelèno* // *zelèn, zelená, zelenò*.

²⁾ Vgl. *Nazwy miejscowe Bojkowszczyzny*, S. 157.

die entsprechenden Namen, als auch die Appellativen den Akzent möglichst weit vom Ende tragen. Diese Tatsache konnte als Grundlage zur akzentologischen Ausgleichung in einer (appellativen) oder anderen (onomastischen) Richtung dienen.

Hier ist auch die Ursache zu suchen, warum nach der allgemeinen Zurückziehung des alten Haupttons um eine Silbe nach dem Wortanfang zu im Serbischen sich die Tendenz zur obenbesprochenen Variierung nicht entwickelt hat.

Von den anderen Faktoren wären noch zu erwähnen:

Das Übergewicht der Form über dem Inhalt, das zum Schwund der Funktionalität des ukrainischen Akzentes in den Namen und infolge dieser Erscheinung zur Übernahme der Akzentuierung der entsprechenden Appellativen geführt hat.

Endlich ist auch die grosse Akzentfreiheit im ukrainischen zu nennen, die in mehreren Fällen eine willkürliche Akzentuierung ohne sichtliche Tendenz zu einer funktionellen Unterscheidung verursacht hat.

Zum Schluss möchten wir auch noch auf die Tatsache hinweisen, dass es — ausser dem Serbokroatischen — sehr wenige akzentuierte Materialsammlungen aus der Homo- und Toponymie der hier in Frage kommenden Sprachen gibt. Darum muss jede Arbeit auf diesem Gebiete zunächst mit einer solchen Materialsammlung, wie ich sie für das Ukrainische begonnen habe, einsetzen.

Beiträge zur ukrainischen Ortsnamenkunde.

1. Dorohobyč (Drohobyč).

Über die Etymologie des Ortsnamens ukr. Dorohobyč¹⁾ || Drohobyč²⁾, poln. Drohobycz³⁾ in Galizien gibt es bis jetzt keine spezielle Arbeit⁴⁾.

Die populäre Volksetymologie faßt ihn auf als *druhyy byč*, zweite Konzentrationsstelle, wohin die Tataren ihre Gefangenen schafften, die sie unbarmerzig verprügelten (so in der Zeitschr. „Гомін Баччїни“ Nr. 2—3, Drohobycz 1937). Diese Etymologie, die man in manchen wissenschaftlichen, geographisch-historischen Arbeiten antrifft⁵⁾, läßt sich sprachwissenschaftlich natürlich nicht halten.

Daher habe ich bei der Besprechung des Ortsnamens Sambir, *Drohobyč* aus **Dorghobyč-jь* erklärt. Der Name müßte also in der ukrainischen Sprache **Dorohobyč* und in der polnischen **Drogobyc* lauten⁶⁾.

Sprachhistorische Untersuchungen, die ich in den Jahren 1936—1938 durchführte, haben die erwähnte Hypothese im allgemeinen bestätigt, nur in Einzelheiten müßte man sie entsprechend den historischen Angaben berichtigen. In historischen Urkunden finden sich folgende Formen für diesen Ortsnamen:

¹⁾ H. HOLOSKEVYČ, *Pravopysnyj slovnyk*, 7. Auflage, Charkov-Kiew 1930, S. 106.

²⁾ V. КУБИЛОВИЧ und M. КУЛЫЧКЫ, *Administratyvna karta Halycyny*, Lemberg (= Abkürzung: K); 2. Aufl. Krakau-Lemberg 1943.

³⁾ *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warschau 1880—1902, Bd. I—XV (= Abkürzung: SG).

⁴⁾ Die „Etymologie“: *Drohobycz*, „miasto Drohobicz leży przy Tyśmienicy niedaleko gór Plonin“ (1565), die man bei J. HALICZER, *Słownik geograficzny, pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych*, Tarnopol 1935, S. 76, finden kann, ist nur ein unrichtig wiedergegebenes Zitat aus: *Żerela do istoriji Ukrajiny-Rusy*, Bd. I, Lemberg 1895, welches wörtlich lautet: „Miasto Drohobicz leży przy Tyśmieniczi rzecze, niedaleko gor Plonin“ (S. 198).

⁵⁾ *Litopys Bojkivščyny*, Sambor 1933, Bd. II, S. 46.

⁶⁾ O nazwie miejscowej Sambor, *Język Polski*, Krakau 1935, Bd. XX, S. 105—110.

1. In den lateinisch-polnischen Quellen: in *Drohobicz* 1390 AGZ.¹⁾ II 88; in *Drohobycz* 1392 AGZ. III 7; in *Drohobicz* 1392 AGZ. II 115; *Drohobycensibus* Zuppis (dat.) 1432 AGZ. II 92; ad granicies *drohobicenses* 1436 AGZ. II 174; de districtu *Drohobycensi* 1436 AGZ. XII 13; in *Drohobicz* 1444 AGZ. XIV 147; in districtu *Drohobycensi* 1462 AGZ. IV 180; *Drohobycz* 1484 AGZ. XVI 188; 1493 AGZ. XVII 285; 1494 AGZ. XVIII 560; *Drohobicz* 1508 Jabl²⁾ 120; 1515 Jabl 174; Miasteczko *Drohobicz*. Miasto *Drohobicz* liezi przy Tismieniczi rzecze, niedaleko gor Plo-nin 1564/65 Żer³⁾ I 198; z miasta *Drohobiczi* 1564/65 Żer I 202; przy *Drohobiczi* 1564/65 Żer I 205; niedaleko *Drohobiczi* 1564/65 Żer I 206; do *Drohobyczy* 1564/65 Żer I 215; do *Drohoboczi* (!) 1564/65 Żer I 265; na stharosthwo *Drohobiczkie* (!) 1564/65 Żer I 223; ku zupie *Drohabyczyey* (!) 1564/65 Żer I 223; O korczu w *Drohobiczkim*. Korzec w *Drohobiczi* yest mnyej-szi . . . 1564/65 Żer I 218; od *Drohobyczy* 1565 Żer II 217; w zupach *Drohobiczkich* 1565 Żer II 52; od *Drohobicze* 1565 Żer II 45; Zuppi *Drohobiczkyey* spisanie. 1565 Żer II 38; *Drohobicz* 1589 Jabl 43; 1570 Żer VII 240; *Drohobiczi* 1570 Żer VII 322; *Drohobycz* 1645 AGZ. XXI 68, 9; na mieście *Drohobyczy* 1654 AGZ. XXI 153; do Stryja, *Drohobyczy* 1660 AGZ. XXI 302; *Drohobycz* 1670 AGZ. XXI 557; 1671 AGZ. XXI 575; *Dorchobycz* 1685 Karte von Polen entworfen von Sanson, Kordt⁴⁾ Nr. 5; 1696 Karte von Polen entworfen von H. Jaillot, Kordt Nr. 7; *Dorohobycz* 1781 Generalkarte von Polen gezeichnet von Pethers, Kordt Nr. 33.

2. In den alt-ukrainischen Quellen: около Днѣстру, около Галича, Жидичева, Дорогобича, Самбора 1670

¹⁾ Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum t. zw. Bernardyńskiego we Lwowie, Bd. I, 1868ff.

²⁾ AL. JAWŁONOWSKI, Polaka XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym. Bd. VII: Ziemie ruskie, Ruś Czerwona, Warschau 1902.

³⁾ Żerela do istoryji Ukrainy-Rusy wydaje Archeograficzna Komisija Nauk. T-wa im. Ševčenko u Lvovi Bd. I, Lemberg 1895ff.

⁴⁾ V. КОБДТ, Матеріялы до istoryji картографіі Украйны, Vseukrajnśka Akademiya Nauk Archeografčna Komisiya, Bd. I, Kiew 1931.

Полное собрание русских летописей Bd. II, 1907, S. 361; Дор?гоби? (? = unleserliche Buchstaben, vielleicht Дорогобич?) 1764 Östliche Hälfte der bei der Akademie der Wissenschaften in Petersburg von Joh. Truskot verfaßten Karte von Polen und der Moldau, Kordt Nr. 29; въ Дрогобичи 1866 Archiv im Museum „Бойківщина“ Sambor; Дрогобичъ в. J. HOЛОВАСЬКУЛ, Географическій Словарь западнославянскихъ и югославянскихъ земель, Wilna 1884.

Dieses sprachhistorische Material, besonders die wichtigen Beispiele *Dorohobycz*, Дорогобич, beweisen vor allem, daß die Deutung dieses Ortsnamens als „другий бич“, ‘die zweite Peitsche’, auf Volksetymologie beruht. Auf Grund dieses historischen Materials muß auch das Rekonstruktionszeichen vor **Dorohobyč*, als einer tatsächlich bezeugten Form, weggelassen und meine oben gebotene Erklärung **Dorgobyčъ* + *ь* in der Hauptsache angenommen, in Einzelheiten korrigiert werden:

Drohobyč, alt-ukr. Дорогобичъ ist ohne Zweifel ein aus dem Personennamen **Dorohobyč* (< **Dorgobyč*) mit dem Adjektivsuffix -*ь* gebildeter Ortsname. Es ist also eine ähnliche Possessivbildung wie z. B. weißruss. *Dorohobyč* (< **Dorgobyč* + *ь*, Kreis Nowogródek SG), ukr. Дорогомичъ (< **Dorgomyč* + *ь*, Zer III 456, Kreis Jaworów¹⁾), *Dorohoszcza* (< **Dorgogost* + *ja* mit der Haplogie von -*gogo-* > -*go-*, Kreis Ostróg SG), poln. *Drogostaw* (< **Dorgostaw* + *ь*, Kreis Szubin SG) u. a.

Vom heutigen Standpunkte aus wäre *Drohobyč* eine ukrainisch-polnische hybride Bildung mit ukrainischem *h* und *č* und mit polnischem -*ro-* (< *-*or-* zwischen Konsonanten). Die rein-ukrainische Form dieses Ortsnamens müßte — wie es auch noch im 18. Jahrh. der Fall war — *Dorohobyč*, die rein-polnische **Drogobyč* lauten. Wenn man aber im sprachhistorischen Material nicht **Drogobyč*, sondern nur *Dorohobyč*- und *Drohobyč*-Formen findet, so ist dieser Ortsname als ein alt-ukrainischer (*Dorohobyč*) polonisierter (*Drohobyč*) Ortsname anzusprechen. Die polonisierte Form wurde zuerst in lateinisch-polnischen Urkunden gebraucht. Die alt-ukrainischen Quellen haben bis

¹⁾ K: Дорогомичъ, SG: *Drohomyč*.

zum 18. Jahrh. die alte Form *Dorohobyé* bewahrt. Unter dem Einfluß der offiziellen, polnischen (d. i. polonisierten) Form *Drohobyé* wurde jedoch später die ukrainische Form *Dorohobyé* ausgemerzt. In der heutigen ukrainischen Literatursprache finden sich die Formen *Dorohobyé* und *Drohobyé* nebeneinander und in den ukrainischen Mundarten ist nur die Form *Drohobyé* bekannt¹⁾.

Auf solche Weise kann demnach wohl -ro- statt -oro- (< -or- zwischen Konsonanten) in den Ortsnamen *Drohobyczka* SG, *Дрогобичка* K (Kreis Przemyśl), *Drohowyže* SG, *Дроговіже* K (Kreis Żydaczów), *Drohohów* SG, *Дрогів* K (Kreis Przemyśl), *Drohomyśl* SG, *Drohomyśl'* K (Kreis Jaworów), *Drohomiczany* SG (Kreis Bohorodczany), *Drohiczany* SG (Kreis Hrubieszów) erklärt werden. Das müßte aber mit ähnlichen sprachhistorischen (und auch dialektologischen) Untersuchungen, wie bei *Drohobyé-Dorohobyé* gestützt werden.

2. Sambir.

Nachdem ich den Ortsnamen ukr. *Sambir*, poln. *Sambor* in Galizien (südwestlich von Lemberg) als eine Possessivbildung vom Personennamen *Sam(o)bor* und Suffix- *-jъ* erklärt habe²⁾, ist fast gleichzeitig eine andere Etymologie dieses Ortsnamens von V. SKORYK aufgestellt worden, die die Herkunft dieses Ortsnamens mit dem Pflanzennamen *sambir* — 'Purpurweide, *Salix Purpurea*' L. in Zusammenhang bringt³⁾. Diese Etymologie wurde später von V. KOBIL'NYK in einer Besprechung meiner Hypothese unterstützt⁴⁾. Da zwei ganz verschiedene Etymologien desselben Ortsnamens nebeneinander nicht bestehen können, möchte ich im folgenden nochmals einige Bemerkungen über den hier uns interessierenden Orts-

¹⁾ Aus meinen dialektologischen Notizen im Bojken- und Dniestermundartengebiete in den J. 1935—1938 kann ich hier folgendes Material anführen: *do Droh'obyčé* (Stryj, Litynia); *z Droh'obyčé* (Dobrowlany, Rolów); *у Droh'obyčý* (Boryslaw, Opaka); *z Droh'obyčá* (Zubrzyca); *kolo Droh'obyčá* (Łomna) u. v. a.

²⁾ O nazwie miejscowej Sambor, l. cit.

³⁾ Pochodzenia nazwy miasta Sambora, Litopys Bojkivščyny, Sambor 1935, Bd. V, S. 40—50

⁴⁾ Litopys Bojkivščyny, Sambor 1936, Bd. VII, S. 71.

namen vorbringen und vor allem das Verhältnis zwischen dem Appellativum *sambir* und dem Ortsnamen *Sambir* klären, was ich in meinem ersten Aufsatz unterlassen habe.

Die Etymologie *Sambir* aus: *sambir* ist unhaltbar und dies aus folgenden Gründen:

1. Die geographische Verbreitung der Ortsnamen *Sambir*, *Sam(o)bor*, *Samborz*, ist größer als die des Appellativums: der Ortsname kommt auf dem ostslavischen sowie auf dem west- und südslavischen Gebiete vor, dagegen begegnet die Pflanzenbezeichnung *sambir* nur auf dem ukrainischen Gebiet und zwar — wie es scheint — nur in den westukrainischen Mundarten. Die Ortsnamen *Sam(o)bor*, *Samborz* sind nur als *Sam(o)bor* + *jb* zu erklären. Und:

2. Die historischen Belege weisen darauf hin, daß der Auslaut des Ortsnamens *Sambir* noch im 18. Jahrh. palatal gewesen ist, was in der polnischen Form *Samborz* (neben: *Samborza*)¹⁾ für diesen Ortsnamen zum Ausdruck kommt. Es ist also für die ukrainische Sprache eine ursprüngliche Form **Samboř* anzunehmen; dafür könnte auch das Beispiel вѣ Самборѣ aus dem 18. Jahrh. als Bekräftigung dienen¹⁾. Den harten Konsonanten des Ortsnamens *Sambir* kann man mit der Tatsache erklären, daß die ukrainischen Mundarten, in deren Gebiete die Ortschaft *Sambir* liegt, die Tendenz zur Entpalatalisierung des *r* aufweisen, wie schon i. J. 1923 NITSCHE im *Jezyk Polski*, Bd. VIII, S. 83, hervorgehoben hat. Daraus folgt, daß der heutige ukrainische Ortsname *Sambir* in Zusammenhang mit den Ortsnamen *Sam(o)bor* und *Samborz* gebracht und so wie diese erklärt werden kann.

3. Neben der Bezeichnung *samb'ir* haben wir für die Purpurweide noch zwei parallele Benennungen: *samb'irka* und *samb'irška verb'a*, wie SKORYK (s. a. O. 48) angibt. Die Etymologie dieser beiden Bezeichnungen kann man in folgenden analogen Fällen bestätigt finden: *poltavka* „Triticum“ Art Weizen Makow.²⁾ 381:

¹⁾ Vgl. das in dem oben zitierten Aufsätze „O nazwie miejscowej Sambor“ angeführte sprachhistorische Material.

²⁾ ST. MAKOWIECKI, Słownik botaniczny łacińsko-małopolski, Polska Akademia Umiejętności, Prace Komisji Językowej Nr. 24, Krakau 1936.

ON *Poltava, sudomirka* „Triticum“ Art Weizen Makow. 381:
 ON *Sudomir, kolomyjka* „Achillea nobilis“ Art Weizen Makow. 4:
 ON *Kolomyja, sambirka* „Salix Purpurea L.“: ON *Sambir*
 und weiter: *oves podilskyj* „Avena sativa L.“ Makow. 51: LN
Podill'a, oves kavkaskyj „Avena sativa L.“ Makow.: LN *Kavkaz,*
oves sybirskyj „Avena sativa L.“ Makow.: LN *Sybir, kukuruza*
bukovinska „Zea Mays L.“ Makow. 407: ON. *Bukovyna, verba*
sambirska „Salix Purpurea L.“: ON *Sambir*.

Die Entstehung der beiden mit *sambir* alternierenden Formen ist also mit dem Ortsnamen *Sambir* verbunden; wenn es keine andere Etymologie für *sambir* bis jetzt gibt, so ist anzunehmen, daß diese dritte Form auch von dem Ortsnamen *Sambir* abgeleitet worden ist. Diese Annahme dürfte man nur in dem Falle bezweifeln, wenn durch historische Belege bewiesen werden könnte, daß die Pflanzenbenennung *sambir* älter ist als der Ortsname *Sambir*. Bis jetzt ist dies aber von SKORYK (und KOBIL'NYK) nicht bewiesen worden und darum muß man diesen Ortsnamen weiter aus *Sambor* + *jš* erklären.

Zur slavisch-deutschen Ortsnamenkunde.

Ukrainisches *L'viv* — deutsches *Lemberg*.

Der Name dieser Stadt kommt heute in der ukrainischen Sprache als *L'viv* (gen. *L'vova*), in polnischer als *Lwów* (gen. *Lwowa*) und in der deutschen Sprache als *Lemberg* vor. Die Etymologie der beiden slavischen Formen ist bekannt: der Ortsname steht in Verbindung mit dem Namen des galizisch-wolhynischen Fürsten *Lev* (gen. *L'va*) d. i. des *Leo*, Sohnes des Königs *Danylo* (1272 — 1301)¹⁾. Es ist also ähnliche Possessivbildung, wie z. B. ukr. *Charkiv* (: PN *Charko*), *Mykolajiv* (: PN *Mykola*) und poln. *Tomaszów* (: PN *Tomasz*), *Piotrków* (: PN *Piotrek*) nnd v. a.²⁾.

Im Nachfolgenden wird versucht, die deutsche Benennung dieser Stadt zu erklären und zwar die Frage, wann und auf welche Weise der Name *Lemberg* entstanden ist, zu lösen.

Die geschichtlichen Quellen liefern uns über den Ortsnamen folgendes Material:

I. Zuerst wurde der Name in den altukrainischen Urkunden notiert und zwar als:

a) Л(ь)вовъ: со Львова (1259) XIV PSRL³⁾ II 195; Лвовъ (1261) XIV PSRL II 198; въ Лвовѣ (1292) XV Kp⁴⁾ I 420 μ; по Львовскому дорогу 1366 Kp I 601; содкий лвовский 1386 Kp I 420 ε; во Лвовѣ 1400 Kp I 420 φ; AJZR⁵⁾ I 3; AGZ⁶⁾ VII 207; съ Львова 1407 AGZ VII 207; Львовчяне 1407 AGZ VII 207; Лвовчяне AGZ VII 217; боуграде лвовский 1460 AGZ VII 237; мѣста лвовского 1463 AGZ VII 243; о Львовской земли 1654 AJZR XIV 176; AJZR XIV 558; во Лвова 1669

¹⁾ Näheres darüber s. Mychajlo Hruševskij: *Istoryja Ukrajiny-Rusy. Lemberg* 1906, Bd. II, S. 471—2; die wichtigste Literatur ibid. S. 672. Vgl. auch: *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Warschau 1880—1902, Bd. I—XV, Józef Haliczzer: *Słownik geograficzny, pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych*, Tarnopol 1935, S. 164 und Ivan Krypjakovyč: *Istoryčni prochody po L'vovi, Lemberg* 1932, S. 3 ff.

²⁾ Über das Suffix vgl. Witold Taszycki: *Rzekomo dzierżawcze nazwy miejscowe. Znaczenie przyrostków -ów, -owa, -owo, -in, -ina, -ino*. „*Język Polski*“, 1937, Bd. XXII, S. 104—11.

³⁾ *Polnoje sobranie russkichъ lětopisej izdannoje Archeografičeskoju Kommissijeju*, Petersburg 1843, Bd. II.

⁴⁾ A. Krymekij: *Ukrainskaja grammatika*, Moskau 1908, Bd. I.

⁵⁾ *Akty otnošašiesja kъ istorii Južnoj i Zapadnoj Rossii, sobrannyje i izdannyje Archeografičeskoju Kommissijeju*, Peterburg 1863 bis 1892, Bd. I—XV.

⁶⁾ *Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum t. zw. Bernardyńskiego we Lwowie, Lemberg 1868 bis 1931*, Bd. I—XXIV.

AJZR VIII 144; подо Лвовомъ 1671 AJZR IX 612; подо Лвовъ 1678 AJZR IX 159; Лвовъ 1764 Kordt Nr. 29. —

b) **Лвовъ городъ (градъ)**: на городъ на Лвовъ (1288) XIV PSRL II 212; городъ Лвовъ 1648 AJZR VIII 278; VIII 282; въ городъ Лвовъ 1648 AJZR VIII 282; 1649 AJZR VIII 299; въ городъ во Лвовъ 1649 AJZR VIII 297; близу града Лвова 1654 AJZR XIV 326. —

с) **Лвовъ**¹⁾: при . . . воеводѣ Илвовскомъ 1371 Кг I 420 ђ; поитъ Илвовскій Кундратъ 1400 Кг I 420 ђ; воевода Илвовскій 1400 AJZR I 3; до Илвова 1407 AGZ VII 205; илвовского мѣста 1407 AGZ VII 205; мѣстичи илвовскіи 1434 AGZ VII 116. —

д) **Лловъ**: отъ(ь) Ллвова 1504/17 AGZ VII 244; старшимъ(ь) ллвовскимъ(ь) 1504/17 AGZ VII 244.

II. Die polnisch oder lateinisch geschriebenen Urkunden liefern uns folgendes Material über *Lemberg*:

a) **Lwów**: in castro *Lwcow* 1340 Mon²⁾ II 860; in castrum *Lwcow* vel *Lamburg* 1342 Mon III 200; civitas nostra *Lwcow* 1356 AGZ III 13; ze *Lwowa* 1564/5 Zer³⁾ III 328; *Lwowyanie* 1565 Zer II 77; *Miasto Lwcow* — *myesczanie lwowsczi* 1564/5 Zer III 338; we *Lwowie* . . . z miasta *Lwowa* 1564/5 Zer III 341; ku *Lwowa* 1564/5 Zer III 359; *Miasto Lwów* 1649 AGZ XXIV 80; *Lwów* 1674 Karte der Ukraine entworfen von Gerbrüdern Sanson, Kordt⁴⁾ Nr. 3; *Lwcow* 1685 Karte von Polen entworfen von Sanson, Kordt Nr. 5; *Lwcow* 1696 Karte von Polen gezeichnet von Hubert Jaillot, Kordt Nr. 7; *Lwcow* XVIII Jh. (das zweite Viertel) Karte der Ukraine gezeichnet von Joh. Homann; Kordt Nr. 20; *Lwcow* XVIII Jh. (das zweite Viertel) Karte der Ukraine gezeichnet von M. Seutter, Kordt Nr. 21; *Lwów* 1764 AGZ XXIII 451; *Lwcow* 1769 Karte der Ukraine und des östlichen Teiles von Polen gezeichnet von G. Facius, Kordt Nr. 26; z ziemi *lwowskiej* 1770 AGZ XXIII 606. —

b) **Lvovia**: processerat *Livoviam* 1351 Mon II 885; in civitate *Lwovensis* XV. Jh. Mon IV 684. —

c) **Leo(на)**: *Ciutat de Leo* 1375 Katalonier Weltkarte, Haliczzer l. c. civitas nostra *Leona* alias *Lemburg* 1389 AGZ V 24; actum in *Leona* alias *Lembvrga* 1897 AGZ IX 9; hierher gehört auch kyrillisch geschrieben: отъ(ъ) Ллов 1390 AGZ VII 200. —

d) **Leopol(is)**: civitatis *Leopoliensis* 1389 AGZ III 85; *Leopolis* 1422 AGZ IX 33; 1424 AGZ III 187; in *Leopoli* 1423 AGZ III 186; *Leopoli* et circa *Leopolim* 1426 AGZ III 191; *Leopoliensi* (instr.) 1439 AGZ VI 30;

¹⁾ Diese Form ist noch bis heute in den westukrainischen Ma. üblich, vgl. *Ллвиг* bei Eugen Żelechowski: Ruthenisch-deutsches Wörterbuch, Lemberg 1866 Bd. I, S. 322. Nicht selten kann man aber auch die Form *Ллвиг* dort begegnen, vgl. z. B.: *Ej, pojichau mij mylenkyj, Z Berežyň di Lwowa* — „Ej, mein Liebster ist von Berežany nach Lemberg gefahren“ (aus eigenen Notizen in *Verbiz* bei Pidhajci, Galizien, im J. 1937). S. auch Emil Ogonowski: Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache, Lemberg 1880, S. 35.

²⁾ Monumenta Poloniae Historica, Lemberg — Krakau 1864 — 93, Bd. I—VI.

³⁾ *Zerela do istoriji Ukrajinj-Rusy* vydaje Archeografska Komisija Naukovoho T-va Ševčenko u L'vovi, Lemberg 1895—1900, Bd. I—III.

⁴⁾ V. Kordt: *Materijaly do istoriji kartohrafijski Ukrajinj*, Archeografska Komisija Vseukrajinskoji Akademiji Nauk, Kiew 1931, Bd. I.

Leopoliensia 1454 AGZ IX 78; *Leopoliensis*(!) neben: *Leopoliensis* 1460 AGZ VI 54; ultra *Leopolim* . . . in *Leopolis* 1460 AGZ VI 55; *Leopolis* 1674 Karte der Ukraine entworfen von Gebrüdern Sanson, Kordt Nr. 3; 1696 Karte von Polen, Litauen, Wolhynien, Podolien und der Ukraine gezeichnet von J. Dankers, Kordt Nr. 9; 1701 Karte von Polen gezeichnet von P. Schenk, Kordt Nr. 11; *Leopol* 1704 Karte von Polen entworfen von G. Delisle, Kordt Nr. 12; *Leopolis* 1781 Generalkarte von Polen gezeichnet von Peters, Kordt Nr. 33. —

e) **Leopolla**: versus *Leopoliam* 1453 Mon¹⁾ M V 221.

III. Am interessantesten für uns sind die deutschen Belege für diesen Namen. Die wichtigsten von ihnen sind:

a) **Lamberg**: in castrum Lywow vel *Lamberg* 1342 Mon III 200. —

b) **Lamburg(a)**: vastaverunt *Lamburg* 1351 Mon II 885; in terra *Lamburgensi* 1364 AGZ I 3; ultra *lamburgam* . . . duo de civibus *Lamburgensibus* . . . in *Lamburga* 1366 Mon M V 113; in *Lamburg* 1369 AGZ III 84; in *Lamburga* 1396 AGZ III 114—118; in *Lamburg* 1396 AGZ III 115; in *Lamburga* 1408 AGZ IV 9; 1405 AGZ IV 16; 1407 AGZ IV 31; civitatis *Lamburgensis* 1424 AGZ III 189; in terra Russiae *Lamburgam* alias Lwow civitatem XIV.—XV. Jh. Mon II 626; terram *Lamburgensem* XIV.—XV. Jh. Mon II 630. —

c) **Lemburg(a)**: *Lemburge* (gen statt *Lemburgae*) 1552 AGZ I 2; civitatis *Lemburgensis* 1360 AGZ III 27; de civitate nostra *Lemburgensi* 1363 Mon M V 42; circa *Lemburgam* 1365 AGZ III 33; ad castrum nostrum *Lemburgensem* 1368 AGZ III 43; de *Lemburga* ad Trembowl 1368 Mon M X 224; actum et datum in *Lemburg* 1374 AGZ VII 17; actum et datum in *Lemburga* 1375 AGZ VII 20; vicary *Lemburgensis* . . . in *Lemburga* 1376 AGZ III 49; in districtu *Lemburgensi* 1387 Mon M XII 12; Actum in Leona alias *Lemburga* 1397 AGZ IX 9; mercatores *Lemburgenses* 1409 AGZ VII 203; in pretorio *Lemburgensi* 1425 AGZ IX 37; in *Lemburg* 1437 AGZ IX 51; *Lemburg* 1584 StA Danzig 300 IX Nr. 38²⁾; der *Lemburgische* Ertzbischof 1591 StA Danzig 300 IX Nr. 45; *Lemburg* nach dem J. 1696 die Karten von Polen, Kordt Nr. 8 und 10; XVIII. Jh. Karte der Ukraine gezeichnet von Joh. Homann, Kordt Nr. 20.

d) **Leonburg**: *Leonburg* 1387 AGZ VII 203; ωτ(ι)ν Νεω[ούβρα](?) 1390 AGZ VII 200; civitatis *Leonburgensis* 1409 AGZ VII 214. —

e) **Leumberg(a)**: in *Lemberga* 1403 Mon M V 144; zwischen Lueczk und *Lemberg* im Ruschessem Lande 1417 Mon M VI 384; von der *Lemberg* 1596 StA Danzig 300 IX Nr. 47; bey der Reußischen *Lembergk* 1620 StA Breslau 134 Worbs Mscr. 4; *Lemberg* 1674 Karte der Ukraine entworfen von den Gebrüdern Sanson, Kordt Nr. 3; 1655 Karte von Polen entworfen von Sanson, Kordt Nr. 5; 1696 Karte von Polen gezeichnet von H. Jaillot, Kordt Nr. 7; 1701 Karte von Polen gezeichnet von P. Schenk, Kordt Nr. 11; 1704 Karte von Polen entworfen von G. Delisle, Kordt Nr. 12; 1781 Generalkarte von Polen gezeichnet von Peters, Kordt Nr. 33; XVIII. Jh. Karte der Ukraine gezeichnet von M. Seutter, Kordt Nr. 21³⁾. —

¹⁾ Monumenta Medii Aevi Historica. res gestas Polonorum illustrantia, Krakau 1844—1908, Bd. I—XVIII.

²⁾ Das aus den Staatsarchiven in Danzig und Breslau zitierte Material hat mir freundlicher Weise Dr. M. Antonovyč, Assistent am Osteuropa-Institut Breslau, aus seinen eigenen Notizen zur Verfügung gestellt.

³⁾ Um das Material erschöpfend darzustellen, müßte man hier auch Zeitschrift für Namenforschung. XVII.

Aus dem vorgelegten Material kann man über die Entstehung des Namens *Lemberg* folgende Schlüsse ziehen:

Es gab eine Zeit, daß in allen hier vorkommenden Sprachen der Ortsname *Lemberg* dieselbe Bedeutung hatte, also etwa „Burg, Stadt Leos“; in der ukrainischen Sprache: *Lwov* (scil. *horod*)¹⁾, in der polnischen: *Lwów* (scil. *gród*)²⁾, in der lateinischen *civitas de Leo* neben *Leopolis*, was im Deutschen zunächst als *Leonburg* wiedergegeben werden müßte. Ob es sich hier um eine Übersetzung aus der ukrainischen, polnischen oder lateinischen Sprache handelt, ist schwer zu entscheiden. Wenn man aber die Tatsache berücksichtigt, daß schon zur Zeit Leos im XIII. Jh. die deutschen Kolonisten in dieser Stadt gewesen sind³⁾ und somit in unmittelbare Berührung mit der ukrainischen Bevölkerung kamen, so ist wohl anzunehmen, daß es sich hier um eine direkte Übersetzung aus dem ukrainischen *Lwov horod* handelt.

Was die Formen *Lamburg* und *Lemburg* betrifft, so scheinen sie aus der Form *Leo(n)burg* entstanden zu sein, was lautphysiologisch bedingt ist, vgl. z. B. *Šymbark*, das auf das deutsche *Schönberg* zurückgeht (Haliczer op. cit.). Die letzten Spuren der Formen *Leonburg* und *Lamburg* gehen nicht weiter als bis in das XV. Jh. zurück; die Form *Lemberg* hat sich bis in das XVIII. Jh. erhalten.

Am schwierigsten sind die Formen *Lamberg* und *Lemberg* zu erklären. Es ist unwahrscheinlich, daß diese Formen auf rein mechanischem Wege oder in Verbindung mit etymologischen Möglichkeiten, die Burg und Berg in Zusammenhang bringen⁴⁾, entstanden sind. Da aber *Lamberg* sehr früh bezeugt ist (schon im XIV. Jh.), kann man wohl annehmen,

das griechische: *Λεόβιου*, *Λεοντοπόλις* (SG V unter: „Lwów“), das türkische: *It*, *It(ö)bo(t)*, *Itbow*, *Itbadır* (SG *ibid.*), und das armenische: *Ilof* (SG *ibid.*) erwähnen. Da diese Formen für unser Thema von geringer Bedeutung sind, kann man sie in diesem Aufsatz beiseite lassen.

¹⁾ Bis heute noch in den feierlichen Redewendungen als *L'viv* (*L'va*) *horod* im Ukrainischen gebraucht.

²⁾ Bis heute manchmal als *Lwi gród* im Polnischen im Gebrauch.

³⁾ Laut geschichtlicher Angaben kamen die deutschen Kolonisten gleich nach den Tartareneinfällen im XIII. Jh. nach Lemberg und gründeten dort ihre Viertel mit eigener Selbstverwaltung, dem sog. Marburger Recht. Zur Regierungszeit des Fürsten Leo haben die Deutschen in Lemberg ihren eigenen Landvogt, Berthold Stecher, gehabt. Auch das erste römisch-katholische Pfarramt mit der Schnee-Maria-Kirche gehörte der deutschen Gemeinde. Vgl. Krypjakewyč op. cit. S. 12.

⁴⁾ Vgl. Walde-Pokorny: Vergleichendes Wörterbuch der indogerm. Sprachen, Berlin-Leipzig, 1927, Bd. II, S. 173.

daß die Formen mit *-berg* den Berg bezeichnen sollten, auf dem das alte Fürstenschloß gestanden hat. Analoge Bildung findet man noch heute im ukrainischen *Lyyna hora* und im polnischen *Lwa góra*¹⁾, das einen von den vielen Hügeln in Lemberg bezeichnet und das schon für das XVI. Jh. belegt ist²⁾.

Von den beiden Formen *Lemburg* und *Lemberg* (*Lamberg*), die bis in das XVIII. Jh. nebeneinander herlaufen, hat die Form *Lemberg* den Sieg davon getragen und hat sich vom XVIII. Jh. an in der deutschen Sprache eingebürgert³⁾.

¹⁾ Vgl. Hruševskij op. cit. S. 472, SG V S. 498 und Krypjakevyc op. cit. 96 ff.

²⁾ Hier sollte auch die Lösung der strittigen Frage (Hruševskij l. c.), auf welchem Berge ursprünglich die alte Burg gestanden hat, zu suchen sein.

³⁾ Die deutsche Form *Lemberg* hat eine slavisierte Form *L'embryk* (do *L'embryka*, *L'emberskij*) ergeben, die heute noch in der Lemberger Gaunersprache und scherzweise in der Umgangssprache üblich ist.

ПРО МІСЦЕВУ НАЗВУ “ТЕРЕБОВЛЯ”

O nazwie miejscowej *Trembowla*

1. Nazwa miejscowości *Trembowla* w dzisiejszym województwie tarnopolskim²⁾ należy do tego rodzaju nazw geograficznych, których wyjaśnienie ze stanowiska opisowego natrafia na liczne trudności. W polskiej postaci tej nazwy *Trembowla* (obok *Trębowa* por. SG³⁾) niejasny jest przede wszystkim stosunek niezrozumiałego pod względem znaczeniowym pnia *tremb-* (*tręb-*) do przyrostka *-owla*, spotykanego nadto w takich nazwach miejscowych, jak *Lubowla* (miasto na Spiszu, SG), *Narowla* (pow. rzeczyccki, SG), *Niegowla* (pow. bobrujski, SG), *Turowla* (pow. połocki, SG), *Witowie* || *Witobel* (na terenie Wielkopolski Paw.⁴⁾ I 36, 38, II 88 i SG) i in.

Zestawienie tej nazwy z dzisiejszą jej postacią w języku ukraińskim *Tereboul'a*, gen. *Tereboul'i*⁵⁾ wyjaśnić może tylko częściowo wartość zna-

²⁾ Prócz tej nazwy spotykamy na terenie czeskim nazwę *Třebovie* (por. Fr. Černý — P. Váša: *Moravská jména místní, výklady filologické*, Brno 1909, str. 39) oraz na terenie słoweńskim: *Trébovie* (por. Fr. Miklosich: *Die Bildung der slavischen Personen- und Ortsnamen*, przedruk Heidelberg 1927, str. 579).

³⁾ Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, Warszawa I (1880) — XV (1902).

⁴⁾ A. Pawiński: *Polska XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym*, Wielkopolska t. I, II. Źródła dziejowe t. XII, XIII, Warszawa 1883.

⁵⁾ W języku ludowym postać tej nazwy nie jest jednolita; mgr K. Deyna zapisał w okolicznych wsiach: *do Trýmblou'j* (Trybuchowce), *do Trym-*

czeniuową pnia, wskazując, że należy go łączyć z pierwiastkiem *trzeb-* (= **terb-*), występującym w takich wyrazach, jak np. p. *trzeba* 'ofiara, potrzeba', *trzebić* 'czyścić, karczować', ukr. *treba*, st.-ruskie *tereba*, ukr. *te-rebyty* 'ts', scs. *trība*, *trībili* 'ts'¹⁾.

Polską postacią pnia *tremb-* (*tręb-*) w *Trembowli* zamiast oczekiwanego *trzeb-* (a więc: **Trzebowla*) zajmowano się ze stanowiska językoznawczego o tyle, o ile chodziło o wyjaśnienie jej nosowego elementu *-m-*; dotychczasowe badania w tym kierunku (por. JP I 49, a także St. Bunc: O genezie wtórnej nazalizacji w języku polskim, Lud Słowiański III A, 151) stwierdziły w tej nazwie rozwój elementu nosowego *samodzielną drogą fonetyczną: t. zw. wtórnej nosowości, jak np. w wyrazie *trębalka* i in.

Na podstawie materiału historycznego, zebranego przeze mnie, dodam, że pierwsze historyczno-językowe przykłady postaci *Tremb-* w języku polskim pochodzą z 2. połowy w. XV, por.: *Tribunus Trembovliensis* 1477, AGZ²⁾ XIX, 528; *Trembovliensis Capitanei* 1476 ib. 286 i in. Wiek XVI zna jeszcze starą formę *Trebowla* (np. u Stryjkiwskiego, por. SG XII 459); ginie ona zupełnie w XVII w., pozostawiając w użyciu jedynie postać *Trembowla*, spotykaną także — obok postaci z pełnogłosem *Terebowla* — w zabytkach staroruskich tego wieku, por. *Trembovľ* 1675 AJZR³⁾ XII 286; *podã horodoma Trenbovlema* 1673 AJZR XI 309 i in.

2. Najprostszym wyjaśnieniem nazwy *Trembowla* ukr. *Tereb'ouľ'a* byłoby utożsamienie jej pod względem formalnym i znaczeniowym z wyrazem pospolitym, który spotykamy w języku ukraińskim jako *tereb'ouľ'a* 'miejsce oczyszczone z zarośli'. Znajdując nazwę topograficzną na Rusi Zakarpackiej *Terebla* (por. Mikłosich, o. c. 330), mielibyśmy między nazwami *Terebl'a*, *Tereb'ouľ'a* taki sam stosunek, jak np. między wyrazami pospolitymi w dzisiejszym języku ukraińskim: *kup'la*, *kup'ouľ'a* 'kupowanie, kupno'⁴⁾ z naturalnym w nazwach brakiem ikawizmu w przyrostku

boľ'ý (Jabłonów), *do Trymb'ouľ'i* (Kobyłowołoki), *s Trymb'ouľ'd* (Soročko); dyr. A. Musianowicz poinformował mnie, że we wsi Warwaryńce lud mówi: *Te're'boľ'a*, *s Te're'boľ'a*; w miasteczku Budzanowie i we wsi Janowie stwierdziłem istnienie form: *Te're'boľ'a*, *do Te're'boľ'i*.

¹⁾ O znaczeniowej stronie wyrazów związanych z prasłowiańskim pierwiastkiem **terb*, pisze ostatnio J. Wachtłówna w artykule pt. »Poł. *trēbo tribna*« Slavia Occidentalis XII 299 i d.

²⁾ Akta grodzkie i ziemskie z czasów Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum t. zw. Bernardyńskiego we Lwowie t. I—XXIII, Lwów 1868 i d.

³⁾ Akty odnoszącej się do historii Jużnoj i Zapadnoj Rossii, sobrannyje i izdannyye Archeograficeskoj Komisijej, Petersburg. t. I 1863 i d.

⁴⁾ B. Hrinčenko: Słowaf ukrajinskoji movy, Kijów 1907, t. II 327 i 766.

-owia. Takie nieskomplikowane i bardzo przejrzyste wyjaśnienie tej nazwy, które m. i. przyjmują skłonni Al. Brückner¹⁾ i M. Rudnicki²⁾, nie może się jednak utrzymać wobec materiału historyczno-językowego. Oto w aktach historycznych postać tej nazwy z przyrostkiem *-owia* nie jest najstarszą ani jedyną. Obok zapisów takich, jak np.: *Trebowia* 1384, Janko z Czarnkowa³⁾; *de Trebowia* 1403 AGZ IV 14; 1463 AGZ XIX 169; 1472 AGZ VI 158; *in Trbowia* 1441 AGZ XIV 504; *in Trebowlya* 1451 AGZ XIV 319; *Trebowia* XVI w., Strykowski, SG XII 459; *Trembowlia* 1570 Żer.⁴⁾ VII 121; *wo Trębowli* 1667 AGZ I 66 i innych zapisów tej nazwy z przyrostkiem *-owia*, spotykamy w zabytkach historycznych staroruskich postaci tej nazwy z przyrostkiem *-owb*, np.: w Kodeksie Laurentyńskim z r. 1377 (wyd. Komisji archeograficznej w Petersburgu, 1873) pod r. 6605 (= 1097): *Terebowb*; pod r. 6651 (= 1144): *a moj Terebowb*; *i ide k Terebowlju*; inne: *a korolewskoje weličestwo sz polskimi wojskomi stoits podz horodomi Tereblewimi, ożidajetz litovskoho wojska a Terebowz otz Kamenca dwénadcatz milz* 1673 AJZR XI 299; *podz horodomi Trenbowlemi* 1673 AJZR XI 309; *podz Trenbowlemi* 1673 AJZR XII 248; *isz podz Trembowla* 1675 AJZR XII 266; *isz Podhajcova pošotz korolewskoje weličestwo protivu neprijatel'a ka Trembowlja, a neprijatelz Trembowb iméjetz vs osadé* 1675 AJZR XII 286; *wojska vsé sobirajutca na Hlińjanomz Polé i v Trembowli* ib. i in.

I w najstarszych polskich zapisach tej nazwy spotkać można postać z przyrostkiem *-owl*, np.: *Trebowl* 1392 AGZ II, 34; *Trebowl* AGZ XII, 154 i in.

Wymienione przykłady z przyrostkiem *-owb* są rodzaju męskiego i wskazują na to, że nie podobna przyrostka *-owia* w nazwie *Trembowia*, *Terebowla* traktować na równi z przyrostkiem *-owl* w takich wyrazach pospolitych, jak ukr. *hodivla*, *budivla*, pol. *hodowia*, *budowia* itp., tym bardziej, że ani w języku ukraińskim ani w polskim nie ma wymiany przyrostka *-owb* (r. m.) z przyrostkiem *-owl* (r. ż.) w wyrazach pospolitych tego typu, co *hodowia*, *budowia*. Odpada zatem możliwość łączenia nazwy ukr. *Terebowla* z wyrazem pospolitym *terebivla* 'miejsce, oczyszczone z zarosli', innymi słowy odpada możliwość tłumaczenia tej

¹⁾ Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków 1925, str. 579.

²⁾ Historia Śląska od najdawniejszych czasów, t. I, Kraków PAU 1933, przypisek w pracy Z. Wojciechowskiego: Najstarszy ustrój plemiennoszczepowy, str. 128.

³⁾ Por. Monumenta Poloniae Historica, wyd. August Bielowski, Lwów 1872, t. II, str. 626.

⁴⁾ Żerela do istoriji Ukrainy-Rusy, wydaje Archeograficzna Komisija Nauk. T-va im. Ševčenkha u Lvovi, Lwów t. I, 1895 i d.

nazwy jako nazwy topograficznej, związanej co do swego pochodzenia z 'trzebieciem, karczowaniem lasu'.

Drugie tłumaczenie tej nazwy, wyprowadzające ją od imienia osobowego *Tereb* i dopatrujące się w przyrostku *-ovk* || *-ov'a* zmieszania dwu sufiksów dzierżawczych¹⁾, też nie jest zupełnie przekonujące. Pomijając ze stanowiska czysto formalnego dziwne zmieszanie dwu przyrostków o tej samej — dzierżawczej — funkcji znaczeniowej, przeciw takiemu pojmowaniu przyrostka *-ovk* || *-ov'a* przemawia jeszcze inny wzgląd. Oto przymiotniki, urabiane przy pomocy przyrostka *-ska* od nazw miejscowych dzierżawczych o sufiksie *-v*, wykazują po spółgłoskach wargowych na gruncie wsch.-słowiańskim brak *-l-* t. zw. epentetycznego, np.:

<i>sz. Bratstavena</i>	: <i>bratstavskii</i> 1434 Kur. ²⁾ 155, 161;
<i>Jarostavl</i>	: <i>jarostavskii</i> 1370 Kur. 171; AGZ VII, 13;
<i>Iżestavl</i>	: <i>iżestavskij</i> Ukaz. ³⁾ 118, 119;
<i>Perejastavl</i>	: <i>perejastavskij</i> Ukaz. 330;
<i>Putiml</i>	: <i>putimskije</i> Ukaz. 383 i in.

Gdyby zatem *-l-* w nazwie *Terebovl*, *Terebov'a* było *-l-* epentetycznym, wówczas przymiotnik na *-ska*, utworzony od tej nazwy, brzmiałby: **terebovskajs*; tymczasem już w najdawniejszych zapisach spotykamy wyłączną postać przymiotnika z zachowanym *-l-* np.: *terebovskii* 1386 Kur. 170; *terebovsko*⁴⁾ 1411 Kur. 170; *u terebovskii* 1393 Kur. 170 i in. Tak samo zachowuje się *-l-* w przymiotniku *terebov'el'skij* i w dzisiejszym języku ukraińskim. W związku z tym nawet z czysto formalnych względów należy odrzucić hipotezę o kontaminacji dwu przyrostków dzierżawczych *-ov-* i *-jo-* w nazwie *Trembovla*, a wobec tego należy szukać innego jej tłumaczenia.

3. Samo przez się nasuwa się zestawienie nazwy *Terebovl*, *Terebov'a* z innymi nazwami na *-ovk*||*-ov'a*, a więc takimi, jak: *Drogovel* || *Drogovle* Kozier.⁴⁾ II 399, SG; *Litovel* (*Lutovel* 1270) || *Litovle* Černý i Váňa l. c.; *Radovel* || *Radovel* SO XII 325, SG; *Sądovel* || *Sądovel* Kozier. II 399;

¹⁾ Por. Černý i Váňa, l. c.; także J. Haliczek: »*Trembovla*, strus. *Terebovl*; *-l-* forma zmiękczenia, oznaczająca własność, a zatem 'własność Terebowa, syna Tereba'; podobne formy *Lubovla* i *Luboml*. Nie należy nazwy tej pojmować w związku ze słowem 'trzebić', karczowanie lasów, którymi zamek Trembowelski jest otoczony« (Słownik geograficzny, pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych, Tarnopol 1935, str. 255).

²⁾ Wład. Kuraszkiwicz: Gramoty halicko-wolyńskie XIV—XV w., Kraków 1934.

³⁾ Ukazatel' kъ pervimъ osmi tomamъ poľnago sobranija russkichъ lĕtopisej, t. II, Petersburg 1907.

⁴⁾ Stanisław Kozierowski: Badania nazw topograficznych dzisiejszej archidiecezji poznańskiej, t. I, II, Poznań 1916.

Turowi || *Turowla* SG; *Witowiec* || *Witowla*¹⁾ Kozier. II 399, SG; *Lubowla* 1386 AGZ II 23, SG; *Narowla* SG; *Niegowla* SG; *Uniewiec* Kozier. II 399, SG; *Zaborowie* (dziś *Zaborol*) SG i in.

Analiza gramatyczna tych nazw, a więc podział słowotwórczy typu: *Drogowiec* — *Drog-ow-el*, *Lutowiec* — *Lut-ow-el*, *Lubowla* — *Lub-ow-la*, *Radow(e)c* — *Rad-ow-(e)c*, *Sądow(e)c* — *Sąd-ow-(e)c*, *Turowla(a)* — *Tur-ow-l(a)*, *Uniewiec* — *Un-ew-el*, *Witowiec* — *Wit-ow-el* i in., pozwala nam bez trudu wydzielić pierwiastki, znane poza tym jako nazwy osobowe i w większej części zapisane w aktach historycznych.

Stwierdzenie to nadaje wszystkim cech prawdopodobieństwa przypuszczeniu, że przyrostek *-ow*, *-owla* w tych nazwach jest przyrostkiem złożonym, którego część pierwszą stanowi przyrostek dzierżawczy *-ow*. Część drugą tego przyrostka *-l* || *-el* || *-la* można wyjaśnić, zestawiając oboczności takie, jak: *Lubów* — *Lubowla* SG; *Łahodów* Jabl.²⁾ VII 159 — *Łahodowla* ibid. 59 B; *Narowa* — *Narowla* SG; *Niegów*, *Niegowa* — *Niegowla* SG; *Radów*, *Radowa* — *Radowla* SG; *Sądów* — *Sądowla* SO XII 325; *Turów*, *Turowa* — *Turowla* SG; *Witów*, *Witowa* — *Witowla* SG; *Zaborów*, *Zaborowa* — *Zaborowla* SG i in., a wreszcie i cytowane wyżej przykłady: *Terebow* — *Terebowla* (*-la*)³⁾.

Zestawienie to wyjaśnia wcale dokładnie charakter przyrostka *-(e)c*, *-l(a)*. W połączeniu z przymiotnikami dzierżawczymi na *-ow*, jakimi są nazwy miejscowe *Lubów*, *Łahodów*, *Radów* itd., posiada on zwykłą formalno-gramatyczną funkcję przyrostka urzeczownikowującego (substantywizującego) przymiotnik. Wskazują na tę neutralno-strukturalną funkcję dowolne wahania rodzajowe i formalne przyrostka — raz *-(e)c*, drugi raz postać *-la* —, wskazują na to wreszcie apelatywne formacje z tym sufiksem jak *kašel* (= **kasljь*, por. W. Vondrák: Vgl. slav. Gr.² I 567—8), *rola* (= **or-lja*, por. *or-ac*), gdzie przyrostek ten poza strukturalną funkcją innej nie posiada.

W nazwach miejscowych sufiks ten miałby funkcję urzeczownikowania przymiotnikowych nazw niejako w zastępstwie wyszłego z użycia członu utożsamiającego 'gród', a więc w naszym wypadku zamiast złożonego wyrażenia *Terebow kóród* 'gród Terebowy t. zn. Tereba' mielibyśmy jednowyrazowe jego zastępstwo w postaci *Terebowla* (*-la*).

¹⁾ Na podstawie takich oboczności, jak: *Radow* || *Radowec*; *Sądow* || *Sądowec* i in. *-e-* przed *-l-* w nazwach typu *Witowiec*, *Drogowiec* i in. należy uznać za *-e-* wstawne, jak w wyrazach *ogień*, *okien*, *wicher* i in.

²⁾ Aleks Jabłonowski: Polska XVI w. pod względem geograficzno-statystycznym, t. VII, cz. I Ziemie ruskie, Ruś Czerwona, Warszawa 1902.

³⁾ Zestawienie tych oboczności i wypływająca z nich jedynie możliwa analiza słowotwórcza typu: *Lub-ow-la*, *Nieg-ow-la*... wyklucza podział słowotwórczy *Rad-ow-l*, *Wit-ow-l*... , wysunięty przez prof. M. Rudnickiego (SO XII 325—6).

Černý i Váša w cytowanej pracy dopatrują się takiej neutralno-strukturalnej funkcji w przyrostkach *-acə*, *-əta* w takich nazwach, jak *Malovec* (op. cit. 22), *Babrowka* (op. cit. 170), jednakowoż wobec wyraźnej funkcji deminutywnej tych sufixów (w przeciwieństwie do sufixów *-l*, *-la*) trudno bez wątpliwości orzec, kiedy przyrostki *-ec*, *-ka* w nazwach typu *Lubów*, *Lubowiec*, *Lubówka* (SG) pełnią funkcję deminutywną, w którym zaś wypadku funkcję urzeczownikowania przymiotnikowych nazw typu *Lubów*.

Opierając się na powyższej analizie przyrostka *-ovŭ*, *-ovŭ'a*, możemy następująco scharakteryzować ogólnie typ nazwy *Terebovŭ'(a)*, *Trembowla*: jest to nazwa odosobowa dzierżawcza, utworzona przy pomocy neutralnego formansu rzeczownikowego *-l'(a)*, spotykanego poza tym w takich nazwach topograficznych, jak *Turcowa*, *Lubowla* i in.

4. Z kolei rozpatrzmy imię osobowe tkwiące w tworzywie nazwy *Trembowla*, *Terebovŭ'a*. Z pracy prof. W. Taszyckiego: *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*, Kraków 1925, str. 101, można tu przytoczyć następujące imiona dla porównania: *Trzebko*, *Trzebna*, *Trzebst*, *Trzebstzka*; z pracy Miklosicha (op. cit. str. 107): czes. *Třebata*, *Třebota*, *Třebek*; rus. *Terebička* i in. oraz nazwy miejscowe: czes. *Třebostice*, *Třebikost*, *Třebomyšice*, *Třeboradice*; p. *Trzebuchowo*, *Trzebiegoszcz*, *Trzebiestawice*; z pracy Tupikowa (*Słovary dr.-russkichъ ličnichъ i sobstvennichъ imenъ*, Petersburg 1903): *Terebunecъ* 1552 (str. 309), *Terebuchimъ* 1688 (str. 781); wreszcie z materiału do słownika imion staropolskich, przygotowywanego przez prof. W. Taszyckiego: *Trzeba*, *Trzebiemysł*, *Trzebič*, *Trzebiebor*, *Trzebiestaw*, *Trzebor*, *Trzebomysł*, *Trzebówit* i in.

W części podstawowej nazwy miejscowej *Terebovŭ'(a)* mamy do czynienia ze wsch.-słowiańskim pełnogłosem *tereb* (= **terb*-). Wnioskować stąd należy, że na terenach wsch.-słowiańskich musiały ongiś istnieć imiona tego typu, co p. *Trzebstaw* (a więc st.-rus. *Terebstav*), *Trzebomir* (st.-rus. *Terebomir*) i in., mimo że materiał imienniczy z tych terenów takich nazw nam nie dochował. O istnieniu imienia skróconego *Tereb* na tym gruncie świadczą jeszcze takie nazwy topograficzne, jak *Tereblice*, *Terebowo* i in. (por. SG).

Formę skróconą *Tereb* zamiast jakiegoś niezachowanego **Terebstava* czy in. łatwo wyjaśnić na tle właściwości strukturalnych całego słowiańskiego systemu onomastycznego. Jeśli bowiem obok pełnych postaci imion *Godostaw* (Taszycki o. c. 74), *Lękomir* (ib. 82), *Mirostaw* (ib. 82) i in. mogły istnieć imiona skrócone: *God*, *Lęk*, *Mir* i in., to tym samym obok *Trzebstawa*, **Terebstava* musiał istnieć niegdyś skrót **Trzeb*, *Tereb* zachowany właśnie w nazwach: *Terebovŭ'(a)*, *Tereblice*, *Terebowo* i in.

Nie tak wyraźnie przedstawia się dziś wartość znaczeniowa imion, posiadających w pierwszym członie pierwiastek **terb*- (= pol. *trzeb*-, ukr.

tereb-). Nie mniej jednak musiały one, jak wogóle imiona własne, posiadać znaczenie dodatnie, zawierać w sobie przychylnie życzenie na drogę życiową, a więc w naszym wypadku mogło imię, z którego się tylko pierwsza część *Tereb* zachowała, oznaczać człowieka 'sławnego z ofiarności na rzecz bogów' lub 'sławnego z trzebień lasu' czy t. p. Takim rysem charakteru powinien się być odznaczać człowiek, który to imię nosił.

* * *

Streszczając pokrótce rozważania na temat pochodzenia i znaczenia nazwy p. *Trembowła*, ukr. *Terebov' || Terebov'a* można ponad wszelką wątpliwość powiedzieć, że:

1. jest to nazwa odosobowa dzierzawcza, utworzona przy pomocy przyrostka *-ov-*, rozszerzonego neutralno-strukturalnym formansem *-l'(a)*,
2. posiadająca w swym tworzywie skróconą nazwę osobową *Tereb*.

Na powstanie dzisiejszej polskiej postaci tej nazwy: *Trembowła* zamiast **Trzebowła*, wpłynęły, jak to już wcześniej wykazano (JP I 192): a) ukraińskie *Terebov'(a)* i b) rozwinięcie t. zw. wtórnej nosówki przed *-b-*.

ПРО МІСЦЕВУ НАЗВУ СТРИЙ.)

1. Справою назви міста *Стрия* в сьгоднішньому станіславівському воевідстві в Галичині²⁾, тобто звідкіля вона взялася й що визначає, не займає окремо досі ніхто. Те, що вона тотожна з назвою водною: *Стрий* дало привід декому³⁾ виводити цю назву від назви річки, що над нею лежить саме місто⁴⁾. Але коли так, зн. коли назва цього міста й річки однакові, то де певність, що не навпаки — назва міста дала назву річці. Адже ж такі випадки, що річка бере свою назву від місцевини в топонимастичці нерідкі. Ось нпр. назва річки *Сможанки* походить від назви місцевости *Сможа* (Стрийщина), назва потоку *Коростовець* від села *Коростів* (там таки) й б. ін. Тимто таке пояснення, мовляв, назва міста *Стрия* походить від назви річки *Стрий*, може вдоволити історика чи географа, але не вистачає топонимастові-мовознавцеві. Він далі цікавий знати (1) чому при такій самій назві річки й оселі треба виводити другу з першої і (2) що тоді взначає назва (в нашому випадку *Стрий*) сама з себе, як назва річки.

2. Щоб розв'язати перше питання треба розглянути й порівняти між собою більше таких назв, що спільні

¹⁾ Допоміжний матеріал для цієї праці беру здебільшого з моєї докторської дисертації про місцеві назви Бойківщини; короткий, популярний змюток міркувань на цю тему я опублікував у стрийській „Думці“ ч. 68-9 за 1936 р. п. з. „Про походження назви Стрий“.

²⁾ Крім цієї назви зустрічаємо ще такі: *Стрий* частина міста Турки над Стриєм (з власних записів у терені); *Стрий* село в пов. Гарволінським, *Стрия* село в пов. Вілейським і ін. (пор.: Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich T. XI).

³⁾ Пор. нпр. А. Прохаска: Historia miasta Strzyża, Львів 1926, ст. 3.

⁴⁾ Про назву ріки *Стрий* є принагідна згадка в „Słownik-u Etymologiczn-im języka polskiego“ Ол. Брюкнера під гаслом: *struga* (стор. 521); правдоподібно за ним пішов Й. Галічер в „Słownik-u geograficzn-im, pochodzenie i znaczenie nazw geograficznych“, Тернопіль 1935 і подав: „*Strzyj* do pnia *struga*; Wojki mówią „w Strzhu“, a więc wyrażnie ріка struga.“ Галічерове вияснення необережне; бойківської (й надністрянської) форми „*u Strzhu*“ так, як форми: *u Strzyi*, *na Strzyi* (з власних записів у терені) не можна з мовознавчого становища змішувати зі словом *struga*, тобто *h* в формі *u Strzhu* виводити з праслов'янського *g*. Це *h* на місці *z*, що між голосівками зникає в цих говорах (пор. З. Рабій: Dialekt Bojków, Sprawozdania PAU T. XXXVII Nr 6 стор. 18, а також приклади типу: *hahyko* II *hajtuka* у проф. І. Янова: Gwara małoruska Moszkowiec i Siwki Naddniestrzańskiej z uwzględnieniem wsł okolicznych, Lwów 1926. стор. 22).

й річці й оселі. Коли підходити до них із становища їхньої формальної будови, то вони укладаються в такі три основні групи:

а) Назва річки й оселі та сама:

Яликоватий (потік і село — Стрийщина),

Лукавиця

Бистриця (потік і село — Дрогобиччина),

Рибник

Рона (потік і село — Горличчина),

Ростока (потік і село — Турчанщина),

Сухий Потік

і т. д.

б) Назва річки впорівень із назвою оселі поширена якимсь наростком:

Сможанка (річка): *Сможа* (оселя — Стрийщина),

Лавочинка (річка): *Лавочие* (оселя — там-таки),

Племка (річка): *Племня* (оселя — Долинщина),

Лукалка (річка): *Лужки* (оселя — там-таки)

Ваговатка (річка): *Ваговати* (оселя — Турчанщина)

й інші.

в) Назва оселі впорівень із назвою річки поширена якимсь наростком або (рідше) приростком:

Опорець (оселя): *Опір* (річка — Стрийщина),

Дністрик (оселя): *Дністер* (річка — Турчанщина),

Сяток, *Сянки* (оселі): *Сян* (річка — Сянїччина),

Осмолода (оселя): *Молода* (річка — Долинщина),

Заванч (частина Коростова): *Ванч* (річка в Коростові — Стрийщина),

Загочеве (оселя): *Гочев* (річка — Ліщина),

Застав (частина Перемишля): *Сян* (річка) й б. ін.

В першій групі назов, де назва оселі й річки ті самі, коли взяти під увагу значення кожної назви, як от:

Яликоватий (потік, що пливе між ялинками),

Лукавиця (річка, що пливе луками, закрутами пор. слово: *лукавий* — м. і. крутий),

Бистриця (річка, що має бистрий біг, особливо в горішній своїй частині),

Рибник (багатий на рибу потік),

Рона (річка з нафтовою або сіллюю ропюю),

Ростока (малий потік, що розтікається),

Сухий Потік (потік, що часом висихає) й ін.,

то в усіх цих назвах мусимо виходити від назви річки; назва оселі це вислід передачі назви річки — оселі (звичайно, положеній над річкою).

Побіч значених указують на це й історичні дані: ось нпр. село *Смерівка* (Турчанщина) закладено — як це підтверджують історичні акти — *in fluvio dicto Smereczka 1567 SG*¹⁾ (під *Smereczka*); *Тисовиці* (Самбірщина) — *in fluvio dicto Ciszowicza 1588 SG* (під *Ciszowica*) й б. ін.

Що ж до груп б) та в) вилічених угорі, то формальна

¹⁾ Słownik Geograficzny... цитований вище в нотці 2.

альтернація назов типу *Баги оватка: Багновата й Сянок*: *Сли*, вказує недвозначно на те, що в другій групі назов треба виходити від назви оселі, а в третій від назви річки.

На тлі цих міркувань виходить ясно, що назву *Стрий* треба вважати за первісну назву річки; ця остання — як це видно при назвах під а) — передала свою назву оселі.

3. Але приділивши місцеву назву *Стрий* до групи відрічних назов, ми ще її не вияснили зовсім; зостається ще відповісти на друге поставлене вгорі питання: що визначає *Стрий*, як назва річки.

При вияснюванні значенової вартости якоїнебудь географічної назви мусимо передовсім вихсдити з історичного матеріялу, щоб ствердити, чи назва заховала до сьогодні свій первісний вид чи ні. Давні акти подають нам такий важливіший матеріял про назву *Стрий*: *in Stryg* 1396 AGZ ¹⁾ III 115; *de Stry* 1421 AGZ II 64, *de Strig* 1442 AGZ V 115; *de Stry* 1473 AGZ XV 162; *Strigenses* 1499 AGZ IX 162; *de Stry* 1500 AGZ XVII 379; *Stryi* 1508 AGZ XIX 563; *ad Stry* 1524 AGZ XVIII 574; *ad Strey* 1525 AGZ XVIII 575; *Striig* Прохаска ²⁾ 280 *s Strya* 1565 Жер. ³⁾ II 53; *capitaneatus Sthryensis* 1570 Жер. VII 196; *do Sthrya* 1570 Жер. VII 197; *in Stryci* 1570 Прохаска 206; *oppidum Stri* 1594 Прохаска 196; *in castro Stryi* 1657 Жер. VI 222; *Stry* 1694 Жер. VI 71 і ін. пізніші. Всі ці записи — після розв'язання деяких давніх латинсько-польських ортографічних особливостей — засвідчують нам, що і вдавнину назва *Стрий*, звучала як тепер, отже, що втягу історії не підпала ніяким змінам.

На основі ж мовознавчих даних можемо назву *Стрий* зіставляти:

а) з такими назвами, як: *Стривігор* II *Стриляж*, *Стрина*, (Галичина), *Струсто* (Росія), *Strouwange* (Пруси), *Стримон* (Македонія), *Струмица* (Болгарія й Сербія) й ін.

б) з такими словами як: укр.: *струм*, *струя*, *остроя*; поль.: *struga*, *strumień*; ст.-ірляндське: *sruidim* 'струм'; нім. *Strom*; іранське: *sruth* 'ріка'; грецьке *ῥεω* 'пливу', *ῥευμα* 'струя'; ст.-інд. *svavati* 'пливе'; литиське: *strautas*; литовське *sriatas*, *strautas*, 'те, що пливе, струя' ст.-норд. *straur* 'струм' й ін⁴⁾.

Ці всі назви й слова даються звести до одного кореня **sven* — (із найрізнішими апофонічними формами вокалізму)⁵⁾.

¹⁾ Akta grodzkie i ziemskie... z Archiwum t. zw. Bernardyńskiego we Lwowie.

²⁾ Прохаска op. cit.

³⁾ Жерела до історії України — Руси, вид. Археографічна Комісія Наук. Т-ва ім. Т. Шевченка у Львові.

⁴⁾ Пор. Р. Траутман: Baltisch-slavisches Wörterbuch, Göttingen 1923, стор. 279, 280.

⁵⁾ Приява звука *с* це — як стверджує порівняльне мовознавство — т. зв. вставний звук у групі *sr* — приметний побіч слов'янських мовам: балтійським, германським та давній трацькій.

що в загальному визначає 'рух води', а в дальшому: 'все, що пливе' отже річки й потоки. З цього погляду назва *Стрия* визначає 'пливучу воду' й сягає походженням індоєвропейської епохи.

Коли зібрати коротко разом все сказане вгорі, то виходить що:

а) назва міста *Стрия* походить від назви ріки,

б) *Стрий*, як річна назва, це дуже стара назва, сягає до індоєвропейської епохи своїм походженням і визначає стільки, що 'пливуча вода'.

Про місцеву назву Семигинів

Назва села Семигинів (урядове: Siemiginów)¹⁾ у Стрийщині в сьогоднішньому станіславівському воєвідстві в Галичині, важка до вяснення, коли до неї підходити із описового, сьогочасного становища. Це тим більше, що немає в топономастичному українському, чи взагалі слов'янському, назовництві подібних місцевих назв і немає тим самим із чим її порівняти. Історичні записи тієї назви теж нічого не кажуть, бо вони — наприклад, de Syemygynow, 1472 A.G.Z.) XIX, 542; 1491 A.G.Z., XVIII, 306; in villa Szyemygynow, 1501, A.G.Z., XVIII, 544; versus Szemygynow, 1534, A.G.Z., XIX, 590, і ін. — вказують тільки на те, що ця назва продовж століть не підпала ніяким формальним перемінам.

Народні пояснення цієї назви такі: За татарських нападів на село „що семий гинув“ у боротьбі з ними. Інший знову переказ подає, що в часі татарських нападів у селі найшовся такий добрий лучник-стрілець, що вбивав на дуже далеку віддаль, „що семого татарина“. Отже, тому, що кожний „семий із татарського загону гинув“ у тому місці, тому й село прозвали Семигинів). Та ці пояснення, хоч які дотепні, не видержують критики, коли взяти під увагу слово-творчу будову цієї назви.

Наросток -ів (-овь), що його можемо без труду виділити в назві Семигинів, вказує на те, що її треба лучити, як тип із такими топографічними назвами, як, наприклад: Львів, Харків, Станіславів, Болехів і ін. Такі назви признаю у слов'янській ономастичі²⁾ (з деякими влучними застереженнями³⁾) за присвійні (посесивні) назви. Вони вказують здебільшого на закладчика або власника оселі, отже: кн. Льва, (якогось невідомого ближче) Харка, Станіслава, Болеха й ін. Так само місцева назва Семигинів вказувала б на те, що місцевина, означена нею, належала колись до людини із прізвисьмом Семигин, отже, що ця місцева назва належить до присвійного типу назв.

Тільки ж залічивши відіменну місцеву назву до присвійного типу, ми ще не вяснили її зовсім. Треба ще розв'язати особову назву, що находиться у ній місцевої назви, т. зн., вяснити щодо значення й походження особову назву Семигин.

З уваги на формальну будову особову назву Семигин це складене слово із двох членів: Семи- й -гин. Щодо члену гин, то він зв'язаний формально та значеннєво з дієсловом коренем, що находиться у таких словах, як українські: гинути, польські: ginąć московські: гинуть, стсл.: гинуть і ін.)

¹⁾ Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów sławiańskich, T. X. (1889), 548. стр.

²⁾ Akta grodzkie i ziemskie... Archiwum J. zw. Bernardyńskiego we Lwowie.

³⁾ Із власних записів у терені влітку 1937. р.

⁴⁾ Fr. Miklosich: Die Bildung der slavischen Personen und Ortsnamen (1860—74). Переклад: Гайдельберг, 1927. Т. Wojciechowski: Chrobacla, Rozbiór, starożytności sławiańskich, I, Kraków, 1873; Fr. Bujak: Studia nad osadnictwem Małopolski, Rozpr. Wydz. Hist.-filozof. Ak. Um., XLVII, 1905 i iii.

⁵⁾ W. Taazycski: Rzeczono dzierżawcze nazwy miejscowe. Znaczenie przyrostków -ów, -owa, -owo oraz -in, -ina, -ino. Język Polski, XXII (1937), 104—111, стр.

Не такий ясний перший член: *семи* та його значеневий зв'язок із словом *-гин*. Щоби це збагнути, треба порівняти його з іншими українськими, чи взагалі слов'янськими особовими назвами, де виступає цей член. Тут у допомогу приходять такі назви, що їх можемо відтворити із наших прізвищ¹⁾, як *Семикрас* (прізвище: *Семикрасич*, *Жер.*²⁾, III, 178), *Семирад* (прізвище: *Семирадський* *Жер.*, IV, 117), *Семир-Семир* (прізвище: *Семиренко*) й ін. й такі, що їх можемо відтворити з місцевих назв, наприклад: *Семигост* (білоруська місцева назва: *Семигосцічи*) й ін. Ці назви вказували б на те, що слово *семи*- можна лучити з числівником *сім*, *семи* (7), що виступає в першій частині таких складених слів, як *семираменний*, *семикутник*, *семибічний*, *семистінний* й ін.

Коли порівняти такі старо-польські особові імення, як *Siemowit*, *Siemomysl*, (*Siemimysl*), *Siemirad*, *Siemisław* ін.³⁾ чи їх українські відповідники в роді *Сімовит* (прізвище: *Сімович*), то вище ясно, що першу частину цих назв треба вжити з коренем, що тепер в українському слові *сімя*, *сімевий*. Чергування цього кореня в теперішній українській літературній мові *сімя*: *сімя* *сімевий*; *сімевий* вказує на те, що й згадані вгорі назви *Семирад*, *Семир*, *Семигост*, могли виступати й у формі *Сімирад*, *Сімир*, *Сімигост*, хоч така до сьогодні в українській мові не вдержалася.

Все ж таке зіставлення назв каже виразно в язоти корінь у назвах типу *Семовит*, *Семирад*: *Сімирад* і ін. пераїсно не з числівником *сім*: *семи* (7), але з іменником *сімя*: *сімя*. З цим теж іменником треба зв'язувати перший член особової назви *Семигин*, що знаходиться в місцевій назві *Семигинів*.

Коли ж іде про значеневу сторону назви *Семигинів* чи інших угорі наведених назв, то тут тільки приблизно можна подати, що вона могла вперше відноситися до „людини, якій вигинула сімя“, так як назви *Сімомисл*, до людини, що думає, „дбає про сімю“, *Семислав* до „людини, що славна (наприклад великою) сімєю“, *Семир* до „людини, що славна з мирного, сімєвого життя“ й ін.

Збираючи висновки все вгорі сказане, треба ствердити, що місцева назва *Семигинів* у Стрийщині це:

1. відособова назва присвійного типу,

2. її пень творить складена особова назва *Семигин*, що має в першій частині корінь *сем* (я), у другій *гин* (-ути) й визначала колись у давнину „людину, що їй вигинула сімя“; ця назва стоїть у споріднені з такими слов'янськими особовими назвами, як *Сімовит*, *Семигост*, *Семирад* і ін., і сягає до дуже глибокої (передісторичної) старовини своїм походженням.

3. людова етимологія цієї назви „що семий гинув“ це пізніш дороблене пояснення до готової вже назви; воно спирається на звуковій подібності: *Семигинів*: *семий гинув*...

¹⁾ E. Berneker: *Slavisches etymologisches Wörterbuch*, Гайдельберг, 1908—13, 235—6 стор.

²⁾ Пор. Яр. Рудницький: Чому Ярослав Галицький названий «Осможисломіт». *Життя і Знання*, X, (1937), 278—9. стор.

³⁾ Жерела до історії України-Руси, видає Археографічна Комісія Н. Т. Ш. у Львові, т. III., 1903.

⁴⁾ W. Tarczycki: *Najdawniejsze polskie imiona osobowe*. *Polska Ak. Um.*, Краків, 1925, 94—95. стор.

⁵⁾ Вагання типу: *Семиисл*: *Семомисл* і ін. вияснює проф. Ташицкий; оп. сіт. 31. стор. й д.

ІСТОРІЯ П ПОХОДЖЕННЯ НАЗВИ МІСТА ХАРКОВА

I.

Не вважаючи на цінні праці з історії заселення Слобожанщини, зокрема на праці акад. Д. І. Багалія, назва міста Харкова не дочекалася досі в науці якогось окремого й остаточного в'яснення, коли не залічувати сюди загальних енциклопедичних заміток на цю тему. Так, напр., у відомому „Енциклопедическому Словар-і” Ф. А. Брокгавза й І. А. Ефрона (том. 37, Ст.-Петербург 1903) під гаслом „Харьков” читаємо:

„В первые десятилетия XVII в. местность, занятая нынешним Харьковом, представляла „дикое поле”. . . К пол. XVII ст. одна из ватаг, переводимая своим „осадчим” Каркачом, осела на старом, неведомо кем і когда обитаемом городище между реками Харьковом и Лопанью и образовала поселение, по реке, получившее название Харьков. Год основания Харькова неизвестен, но, судя по тому, что в 1656 г. московское правительство называло Харьков еще новостроящимся городом, можно признать вполне правдоподобным мнение проф. Багалей, относящего начало Харькова к 1654-55. . .”*)

„Українська Загальна Енциклопедія” — Книга Знання, за ред. проф. Раковського, подає тільки загальні відомості з історії Харкова, не торкаючись справи походження міста („...Заснований в 2-ій половині XVII в. виселенцями з Правобережжя, скоро став важним оборонним пограничним містом, козацьке полкове місто 1756. . .”, т. III., стор. 1103).

Тоді, коли більші енциклопедії, як, напр., цитована Брокгавза-Ефрона, відносять походження назви міста Харкова до річки Харків, П. Семенов у своєму „Географическому Словарі Росийской Империи” (Ст.-Петербург, 1885 р.) зв'язує походження міста Харкова з легендою („преданием”) про першого поселенця козака Харитона чи Харка, від якого місто взяло свою назву. Ось відповідне місце з Семенова:

„Точных сведений о времени заселения Харькова нет. По преданию, первым поселенцем был казак Харитон или Харько, по имени которого и заведенный им хутор получил название . . .

*) З технічних причин у цитатах змодернізовано скрізь правопис.

Из царской грамоты Чугуевскому воеводе Сухотину, 1556 г. видно, что в это время поручено воину Селифонтову построить в Харьковке крепость . . ." (т. V., стор. 468-9).

Працюючи з 1935 над українським місцевим назовництвом, ми звернули між іншим увагу й на цікавий факт у топонімії : тотожність водних і місцевих назв. Отак, напр., у студії „Про місцеву назву Стрий” (Науковий Збірник в 30 річницю наукової праці проф. д-ра І. Огієнка, Львів 1937, стор. 125-8 і окрема відбитка), ми розглянули й порівняли більшу кількість назв, що спільні річці й оселі й ствердили, що „в першій групі назв, де назва річки й оселі ті самі . . . мусимо виходити від назви річки; назва оселі — це вислід передачі назви річки-оселі (звичайно, положеній над річкою). Побіч значених вказують на це й історичні дані . . ." (стор. 126).

Маючи до розгляду дві назви „Харків” — одну назву річки, а другу назву оселі, ми з цих теоретичних міркувань визнали першу назву за первісну, другу за похідну. Коли б було навпаки, цебто коли б назва оселі перейшла на назву річки, то ми б мали згідно з законами української ономастики: „Харківець” (потік), „Харківка” (річка), „Харков’янка” (річка), а тимчасом таких назв немає. На цій основі, а теж і на основі згаданого вгорі пояснення Брокгауза й Ефрона, що це — „поселение по реке, получившее название Харьков”, ми подали в статті „Українське назовництво” в „Енциклопедії Українознавства” (НТШ, Мюнхен—Нью Йорк, 1949, стор. 366) теж і пояснення назви „Харків” від назви річки „Харків”. Опрацьовуючи в цьому ж 1949 році канадійсько-українське місцеве назовництво, ми натрапили й у Канаді на переміщену назву „Харків” у Саскачевані й дали їй таке пояснення:

„Назва Харків — відособова, від імення Харко, скороченого Харитон, грецького походження. Назва міста перенесена — найправдоподібніше — із назви потоку.” (пор. „Канадійські географічні назви українського походження”, „Пропамятна Книга Українського Народного Дому”, Вінніпег, 1949, ст. 814, а теж окреме видання цієї праці, Вінніпег, 1951, стор 75).

Здавалося б, що після нашого трикратного опублікованого погляду на походження назви „Харків”, усякому буде ясно:

- 1) що походження назви міста зв’язане з первісною назвою річки,
- 2) та що назва річки в’яжеться з особовою назвою „Харко” — скорочене „Харитон” (грецького походження)

На жаль, так не було.

У своїх гідних кращої справи виступах проти нас М. Андрусак закинув нам не так неправильність нашого становища в справі назви „Харків”, як узагалі незнання цілої проблематики. „Назву міста „Харків” виводить Рудницький — пише Андрусак — від річки „Харьків”, а спитаєте „ономаста”: „А назва річки від чого?” Та питатися Рудницького про те, чого

він не знає, непотрібно, бо з історичних дослідів відомо, що Харків оснував у 1654 р. козацький сотник Харко, та щойно згодом від міста Харкова пішла назва одного ручаю р. Уди, притоки Донця" (пор. „Український Робітник”, Торонто, ч. 6., 1951 та передрук того самого в „Самостійній Україні”, Чикаго, ч. 1., 1951).

Не вважаючи на наше точне й далекойдуче пояснення назви Харків: „від імення Харко, скороченого Харитон, грецького походження”, поданого ще в 1949 році, Андрусяк у 1951 р. пише: „Ономаст Рудницький навіть не знає про популярне серед козаків ім'я Харко” (цит. місце). Залишаючи читачеві оцінку цієї полеміки, зокрема її тону, ми хочемо на цьому місці трохи глибше торкнутися справи походження назви міста Харків, передусім на основі нових матеріалів, що їх нам у міжчасі пощастило здобути.

II.

Структурально-ономастичні дані, що ми їх навели вгорі при поясненні назви „Стрий” і що були досі нашим найважливішим аргументом на те, щоб із двох тих самих назв річки й оселі „Харків” визнати первісність назви річки, знаходять своє повне підтвердження в історичних документах, що на них досі не звернуто належної уваги.

Історична легенда („предание”, за словами Семенова), яку Андрусяк назвав угорі „історичними дослідями”, зв'язує повстання міста Харкова з козаком Харком: „по преданию, первым поселенцем был казак Харитон или Харко, по имени которого и заведенный им хутор получил название” (Семенов). Цій легенді перечать не тільки згадані вгорі структурально-ономастичні дані про назву річки (брак назви „Харківець”, „Харківка” чи як там), але теж історичні дані, що їх уперше в науку впровадив акад. Д. І. Багалій у своїх цінних матеріалах до історії Слобідської України. Вони беззаперечно вказують на такі вирішальні для цілої справи факти:

1) назва річки Харків старша, давніша, від міста Харкова, бо згадується в історичних документах вже в другій половині XVI ст.;

2) місто Харків засноване в половині XVII ст. над річкою Харковом й Лопанню.

Третій факт, що впливає посередньо з двох наведених, є ствердження, що той, хто виводить назву річки від назви місцевості, не знає історичних свідчень про всю цю справу.

Насамперед наведемо місце з документу „Роспись польским дорогам времени Федора Ивановича” (отже із другої половини XVI ст. — 1558-1598 рр.), що його надрукував Д. І. Багалій у праці „Материалы для истории колонизации и быта степной окраины Московского государства (Харьковской и

отчасти Курской и Воронежской губ) в XVI-XVII столетиях, собранные в разных архивах . . .", Харків, 1886 р.

„А по речке поУдому лес большой есть же а против того городища за рекою за Донцем лес большой и бор на городе лесу много а позад того городища до речки Харькова поле чистое верст с 30 а по речкам по Харькову и по Лопину и по Удам и до большие до Муравские дороги леса все больше . . .” (стор. 4).

В цім документі ясно й недвозначно згадано дві річки — притоки р. Уди: Харків і Лопань в безпосередньому сусідстві. Коли б у тому часі існував хутір, чи город „Харків” на цьому місці, його б автор „розписі” напевно згадав, бо ж це був би важливий орієнтаційний пункт, та він же й згадує там інші місцевості, напр. „Чугуєво городище”. Виходить, що в другій половині XVI ст. була вже річка Харків, а оселі Харків іще тоді не було, навпаки, в цьому місці було „чисте поле”.

Щодо цієї останньої (оселі Харків), то документи з пол. XVII ст. згадують про неї ось що:

„Лета 7171 ноября в 6 день по государеву цареву и великаго князя Алексея Михайловича всея великия и малыя Росии самодержца указу и по грамоте из розряду за приписью дьяка Офонася Зыкова воевода Еремей Офонасевич Сибилев приел у воеводы у Василья Сухотина Харьков город ставлен дубовым острогом . . .” (стор. 38).

Цей документ свідчить знову про наявність Харкова — города в 1656 р., тобто про трохи пізніше виникнення міста, як хоче Багалій — в 1654-55 рр.

Пізніші свідчення про місто Харків трапляються побіч згадок і про річку Харків. Так напр. під р. 1663 читаємо: — „. . . от реки Харькова” (стор. 39), а під р. 1688 знаходимо таке місце: „. . . чтоб из моровых мест в Харков и в полевые и в украинные города на люди морового поветрия не нанесло” (ст. 151).

Тепер є на терені Харкова дві ті самі назви: одна назва річки, друга назва міста, подібно, як, напр., Стрий (назва річки й міста одночасно), Дністрик (назва річки й оселі), Бистриця (назва річки й оселі), Рибник, Ропи, Росток і багато інших.

Із цих міркувань виходить ясно, що назву річки „Харків” треба визнати за первісну; ця остання передала свою назву пізнішій оселі, що її закладено над річкою.

А далі треба ствердити, що супроти історичних свідчень всякий вивід назви міста Харкова безпосередньо від осебової назви „Харко”, а не від назви річки Харків, іде виразно в розріз із науковою правдою й класифікується як типова псевдологія.

III.

Приділивши назву міста Харкова до групи відрічкових назв, треба теж розглянути трохи ближче й назву річки.

З формального боку тут не буде ніяких труднощів. Назва „Харків” в'яжеться з особовою назвою Харко, що в своїй старшій формі Харько зводиться до українізованої первісно грецької особової назви: Харитон (пор. Грінченків „Словарь української мови”, т. II, стор. 1072). Правда, не виключена тут і інша основа для скороченого Харко, а саме *Захарія* — *Захар* — *Захарко*. Проте на нашу думку, перший вивід, а саме — від Харитона імовірніший.

Хто ж був цей Харко, чи Харько, з назвою якого зв'язане найменування річки, а опісля перенесення її на „город”?

Історичних свідчень про нього не маємо. Є тільки здогади, сперті на народніх переказах чи легендах. Один переказ подає, що цим Харком був козак (пор. вище цитату з Семенова). Другий переказ, який перед першою світовою війною чула в Харкові п. Катерина Антонович, оповідає про Харка — розбійника, що відбирав добро в багачів, а давав його бідним. Третю легенду подає М. Андрус'як (пор. вище цитату з „Українського Робітника”) про „козацького сотника Харка”, що в 1654 р. начебто заснував місто. Можливо, що є ще й інші легенди.

З конфронтації з історичними матеріалами виходить ясно, що коли вперше появляється назва річки Харків, то в околицях Харкова було в тому часі „поле чистое” (XVI ст.) й щойно в пол. XVII ст. воно почало заселюватися. Отже ніякого Харка при повстанні оселі не було, місто названо за річкою. Цікаво, напр., що в перших списках мешканців Харкова не знаходимо назви чи ймення „Харко”.

Супроти вищенаведених даних єдиною розв'язкою справи носія назви „Харко” може бути визнання первісної постаті з цією назвою за неосілу людину, можливо уходника, що заходив у ці сторони з заселених місцевостей, побував у тих сторонах більше разів і зв'язав назву одного з потоків із своїм іменням. Це мусіло бути ще перед половиною XVI століття. Не виключена можливість, що над цією річкою згинув один із уходників на ймення Харко. Не виключене врешті, що до цієї річки могли постягатися терени діяння (пасовища, уходницькі лови тощо) людини з іменням Харко. Причинний зв'язок між особовим іменням і назвою річки мусів безперечно бути, однак більш як певне є те, що він не впливав із первісного поселення цієї людини в цих околицях. Інакше ми б мали тут до діла не з первісною назвою річки, а з первісною назвою оселі.

Доки не знайшлося певних історичних свідчень про особу Харка, з яким зв'язана назва річки Харків, доти всі твердження про нього будуть мати характер більш або менш правдоподібних здогадів. Певним залишиться тільки те, що назва міста Харків походить від річки Харків, не від імення „Харко” безпосередньо.

IV.

Ці наші уваги були надруковані в I-му томі "Наукового Збірника" Української Вільної Академії Наук — УВАН у США, Нью Йорк 1952, стор. 111—115. Як можна було сподіватися, вони викликали відгук у прихильників і противників автора. Один із перших відгукнувся на них Пантелеймон Ковалів у рецензії на ввесь збірник такими словами: "Ярослав Рудницький у статті "Історія й походження назви міста Харкова" виводить цю назву від назви річки, а не від імени Харко, як це роблять інші дослідники. Він твердить, що назва річки мала б упереджувати назву оселі, бо коли б було навпаки, то згідно з законами української ономастики, назва річки була б не Харків, а Харківець, Харківка, Харков'янка, тоді як цих назв немає. Це припущення — в основному — збігається з висновками, що їх у свій час подав київський географ проф. Ярошевич у своїй доповіді про походження географічних назви України" ("Свобода", ч. 295, Джерзі Сіті 1952).

Єдиний негативний голос у цій справі належить М. Андрусякові. У статті "Початки й назви Львова і Харкова" ("Свобода", ч. 227, Джерзі Сіті 1953) він лише м. ін. таке: "Принагідно, в своїй статті "Назва "Львів" та її походження" Ярослав Рудницький натякає про назву одної з новітніх наших столиць "Харків від річки Харків" і відсилає до своєї окремої студії "Історія і походження назви міста Харкова" в "Науковому збірнику УВАН" (т. I. Нью Йорк 1952, ст. 111—15). Цей "Науковий збірник УВАН" обговорював своєчасно на сторінках "Свободи" Пантелеймон Ковалів, який гейби то погоджувався з ономастичними міркуваннями Рудницького виводити назви місцевостей від назви річок. Щоправда, назви "Верхобуж", "Буськ", "Побужани" (посередньо через племінну назву "Бужани") походять від назви ріки "Буг", "Сянки", "Сянік" від назви ріки "Сян", назва місцевости "Скло" в Яворівщині від такої самої назви річки, але на північ від Скла інша притока Сяну "Любачівка" таки має свою назву від міста "Любачів", а не навпаки. Отже не можуть онамасти узагальню-

вати виводи назов місцевостей від назов річок або йти в розріз з історичною дійсністю. Коли історичні джерела вказують, що в 1654 р. козацький сотник Харко заснував місто Харків, який на другий рік обходитиме 300-ліття свого існування, то цілком зайвим є суперечні історичним джерелам ономастичні міркування...”

Наведені слова Андрусяка вказують виразно на те, що він або не обзнайомлений з статтями автора про назву “Стрий”, “Харків” і ін., або обзнайомлений з ними поверховно. В цих статтях і в багатьох інших працях вказано, що назви типу:

Стрий — від ріки Стрий,
Бузьк — від ріки Буг,
Сянік — від ріки Сян,

але з другого боку назви з наростками — ець, -івка, -янка й ін. (отже тип: Любачівка) походять від назв місцевостей. Власне в нашій статті про “Харків” ми твердимо, що коли б річка походила від назви міста, ми мали б “Харківку”, “Харков’янку”, чи “Харківець”. Тим самим вичерпуємо й ту можливість, на яку вказує Андрусяк. Тільки ж таких назв немає, а є тотожні назви “Харків” — річка й “Харків” — місто. Отже висновок з чисто формальних, ономастичних, міркувань ясний: назва річки (як напр. “Стрий”) дала назву оселі (“Стрий”), а не навпаки. Показується, що з Андрусяком не можна серйозно дискутувати в цій ділянці науки тим більше, що він виказав у ній уже не раз повну мериторичну й методологічну безпорадність (пор. Назвознавство ч. 6, 8 і ін.). Тим то нам — волі по неволі — доводиться звернутися до історії, на яку він покликається в своїй рецензії.

Що ж каже історія?

Історія каже, що назва річки була засвідчена в документах уже в половині 16-го століття, тоді як місто Харків засновано аж у половині 17-го століття. Це одне.

А друге, це голоси наших визначніших істориків: Багалія, Грушевського, Дорошенка й інших. Ніодин із них

не згадує про сотника, чи козака “Харка”, а навпаки де-хто (Семенов) вважає його постать за легендарну.

Ось напр. у IX-му томі своєї “Історії України-Руси” (нове видання: Нью Йорк 1957, стор. 1228—1229) Грушевський обговорює ближче поселення околиць Слобожанщини й під р. 1656 згадує про перших поселенців, що “за царською згодою (указом) оселилися між річками Харковою й Лолиною (пізніший Харків, що саме того року згадується вперше)”. Та між цими поселенцями не згадано ніякого сотника, чи козака “Харка”, а згадано вже готову назву річки, що існувала ще перед приходом цих поселенців. Отже “Харко” залишиться народною легендою, якої ніякий серйозний історик не буде вважати за історичну постать так довго, доки не знайдеться якийсь певний документ про нього. Але й навіть коли б це сталося, зн. навіть коли б ми відкрили в давніх актах козака з цим прізвищем, зв’язаним з назвою “Харків”, то й тут історичні свідчення змусили б нас до одного висновку, а саме: що з іменням того козака зв’язане повстання назви річки, а не міста Харкова, що виникло сто років пізніше.

Останній як досі на тему назви “Харків” висловився німецький славіст Макс Фасмер у своєму етимологічному словникові російської мови “*Etymologisches Wörterbuch der russischen Sprache*”, т. II, Гайдельберг 1956, стор. 232. На жаль, Фасмер не був познайомлений ані з працями Багалія, ані Грушевського, ані з нашою статтею з 1952 р. Він спокійнесенько повторив вивід Семенова з тим одначе, що не зачитував його дослівно, мовляв, народна легенда виводить цю назву від козака “Харка”, а прийняв цю легенду за справжню історію, подібно як і Андрусяк. Тим то наші завваги про Андрусяка можна однаково віднести й до Фасмера. Різниця тільки в тому, що Фасмер не подає цієї етимології від себе, а зручно спихає її на Семенова (*wird auf einen Kosaken Харько zurückgeführt, s. Semenov, Slov. 5, 468 ff.*) тоді, як Андрусяк бере на себе відповідальність за вивисування легенди до історичної правди, як звичайно, без найменших доказів у матеріялі й фактах.

CONTENTS — ЗМІСТ

	Page
Preface	5
1. Classification of Canadian Place Names	7
2. Toponymic Neologisms in Canada	12
3. Zur Frage der zwischensprachlichen Beziehungen auf dem Gebiete der Toponomastik	17
4. Die appellative und onomastische Funktion des Akzentes im Slavischen	22
5. Beiträge zur ukrainischen Ortsnamenkunde	26
a) Dorohobyč (Drohobyč)	26
b) Sambir	29
6. Zur slavisch-deutschen Ortsnamenkunde: Ukrainisches L'viv — deutsches Lemberg	32
7. O nazwie miejscowej Trembowla	37
8. Про місцеву назву "Стрий"	44
9. Про місцеву назву "Семигинів"	48
10. Історія й походження назви міста "Харкова"	50

ONOMASTICA

A topo- and anthroponymic series edited twice a year.

To date the following issues have been published:

ONOMASTICA I: *The term and Name "Ukraine"* by J. B. Rudnyékyj, 132 p. Winnipeg, 1951. Price \$1.50.

ONOMASTICA II: *Canadian Place Names of Ukrainian Origin* by J. B. Rudnyékyj, 32 p. Winnipeg, 1952, third edition 1957. Price \$1.00.

ONOMASTICA III: *The names "Galicia" and "Volynia"* by J. B. Rudnyékyj, 32 p. Winnipeg, 1952. Price \$0.50.

ONOMASTICA IV: *The Name "Ukraine" in South-Carpathia* by B. Barvinskyj, 16 p. Winnipeg, 1952. Price \$0.50.

ONOMASTICA V: *L'origine du nom des Ruthenes* par B. O. Unbegaun, 13 p. Winnipeg, 1953. Prix \$0.50.

ONOMASTICA VI: *Contribution to the Methods in Onomastics* by G. M. Lucyk, 32 p. Winnipeg, 1958. Price \$0.50.

ONOMASTICA VII: *Canadian Toponymy and the Cultural Stratification of Canada* by W. Kirkconnell, 16 p. Winnipeg, 1954. Price \$0.50.

ONOMASTICA VIII: *Guagninus' Toponymy of 1611* by O. Kupraneć, 32 p. Winnipeg, 1954. Price \$0.50.

ONOMASTICA IX: *Ukrainian Topo- and Anthroponymy in the Inter. Bot. Terminology* by M. Borovskýj, Winnipeg, 1955. Price \$1.00.

ONOMASTICA X: *The Term and Name "Canada"* by I. Velyhorskyj. Winnipeg, 1955. Price \$0.50.

ONOMASTICA XI: *Studies in Onomastics I: Canadian Slavic Namelore* by J. B. Rudnyékyj, Winnipeg, 1956. Price \$0.50.

ONOMASTICA XII: *Indian, Pseudo-Indian Place Names in the Canadian West* by Cyril Meredith Jones. Winnipeg, 1956. 24 p. Price \$0.50.

ONOMASTICA XIII: *Sur quelques noms de lieu d'origine ukrainienne en Roumanie* par Petar Skok, Winnipeg 1957. 16 p. Prix \$0.50.

ONOMASTICA XIV: *Contribution to Onomastics* by Ivan Franko. Winnipeg. 1957. Price \$1.00.

ONOMASTICA XV: *Studies in Onomastics II: Toponymy* by J. B. Rudnyékyj. Winnipeg 1958. Price \$1.00.

Obtainable at:

UVAN

P.O. Box 3597, Station B.,
Winnipeg, Man., Canada

NAMES

JOURNAL OF THE AMERICAN NAME SOCIETY

A quarterly devoted to the study of the etymology, origin, meaning, and application of all categories of names — geographical, personal, scientific, commercial, popular.

Subscription \$5.00 a year. Residents and libraries of the United States and Canada may become members of *A N S.* Annual dues \$5.00 which includes subscription to *Names* and the privilege of buying at cost other publications of the Society.

Address:

NAMES

**2413 Dwinelle Hall,
University of California
Berkeley, Calif., U.S.A.**

ANNOUNCING
THE SLAVIC AND EAST EUROPEAN JOURNAL

The renamed, reorganized, and expanded quarterly publication of the American Association of Teachers of Slavic and East European Languages, now published through facilities of Indiana University.

Scholarly and pedagogical articles in language, literature, folklore, and intellectual background; reviews, news, notes.

Subscription-membership: \$5.00 per year; \$2.00 to undergraduate and graduate students.

Subscriber-members receive, through an arrangement with the Slavic and East European Series of Indiana University, the following bonus volumes during 1958:

Indiana Slavic Studies, Volume I

and

The 1956 American Bibliography of Slavic and East European Studies in Linguistics, Literature, Folklore, and Pedagogy.

Articles, news, notes, and books for review should be sent to the Editor,

*J. T. Shaw,
Indiana University,
Bloomington, Indiana.*

For subscriptions, advertising rates, and back numbers, write to Executive Secretary-Treasurer of the AATSSEL,

*Edmund Ordon,
Wayne State University,
Detroit, Michigan.*

S L A V I S T I C A

- No. I — **The tasks of Slavic Philology and Ukrainian Slavistics** (in Ukrainian language), Augsburg, 1948.
- No. II — V. Chaplenko: **Ukrainianisms in the language of M. Hohol (N. Gogol)** (in Ukrainian language, with a French resumé), Augsburg, 1948.
- No. III — Ivan Sydoruk: **The problem of the Ukrainian White-Ruthenian Lingual Boundary** (in Ukrainian language, with English and German resumé, 2 maps), Augsburg, 1948.
- No. IV — J. B. Rudnyc'kyj: **Slavic and Baltic Universities in Exile**, (in English language), Winnipeg, 1949.
- No. V — J. Byrych: **A Page from Czech-Ukrainian Relations** (in Ukrainian language), Winnipeg, 1949.
- No. VI — R. Smal-Stocky: **The Origin of the Word "Rus"** (in English language), Winnipeg, 1949.
- No. VII — V. Chaplenko: **The Language of "Slovo o Polku Ihorevi"** (in Ukrainian language with an English resumé), Winnipeg, 1950.
- No. VIII — I. Mirtschuk: **Das Daemonische bei den Russen und den Ukrainern** (in German language), Augsburg 1950.
- No. IX — J. B. Rudnyc'kyj: **Slavistica Canadiana A.D. — MCML** (in English and Ukrainian), Winnipeg, 1950.
- No. X — Geo. W. Simpson: **The Names Rus', Russia, Ukraine and their Historical Background** (in Engl.), Winnipeg, 1951.
- No. XI — Metr. I. Ohienko: **An Early 17th cent. Ukrainian Russian Dictionary**. (In Ukr. and Russ. l.), Winnipeg, 1951.
- No. XII — V. J. Kaye: **Slavic Groups in Canada** (in Engl.), Winnipeg 1951.
- No. XIII — P. Fylypovych: **Hohol's (Gogol's) Ukrainian Background**, (In Ukr.), Winnipeg, 1952.
- No. XIV — W. Kirkconnell: **Common English Loanwords in E. European Languages**. (In Engl. l.). Winnipeg 1952.
- No. XV. J. B. Rudnyc'kyj: **Slavica Canadiana A. D. 1951**. (In Engl. language). Winnipeg, 1952.
- No. XVI. J. Sherekh: **Participium Universale im Slavischen**. 1953. (in German language), Winnipeg, 1953.
- No. XVII. Lucyk G. M.: **Old Church Slavic as a Religious Cult Language** (in Ukrainian with an Engl. resume), Winnipeg, Man. 1953.

- No. XVIII. J. B. Rudnyč'kyj: **Slavica Canadiana A. D. 1952** (Multilingual), Winnipeg, Man. 1953.
- No. XIX. I. Sydoruk: **Ideology of Cyrillo-Methodians** (In English), Winnipeg-Chicago 1954.
- No. XX. P. Kovaliv: **Ukrainian and the Slavic Languages** (In Ukr. l.), Winnipeg 1954.
- No. XXI. J. B. Rudnyč'kyj: **Slavica Canadiana A.D. 1953** (Multilingual), Winnipeg 1954.
- No. XXII. J. B. Rudnyč'kyj: **Slavische und indogermanische Akzentdubletten** (in German with English, French, Russian and Ukrainian summaries), Winnipeg, 1955.
- No. XXIII. W. J. Rose: **Cradle Days of Slavic Studies — Some Reflections** (in English), Winnipeg, 1955.
- No. XXIV. J. B. Rudnyč'kyj: **Slavica Canadiana A.D. 1954** (Multilingual). Winnipeg, 1955.
- No. XXV. V. Swoboda: **The "Slavonice" Part of the Oxford Haptaglot Lexicon. A Ukrainian-Latin Vocabulary of the 1st Half of the 17th Century** (in Ukrainian, English, and Latin). Winnipeg, 1956.
- No. XXVI. M. J. Mandryka: **A Phase of Bulgarian-Ukrainian Literary Relations. Shevchenko's Influence on Bulgarian Poetry** (in Ukrainian and Bulgarian), Winnipeg, 1956.
- No. XXVII. J. B. Rudnyč'kyj: **Slavica Canadiana A.D. 1955** (Multilingual). Winnipeg, 1956.
- No. XXVIII. A. Franko-Kluchko: **Ivan Franko's Manuscripts in Canada** (In Ukrainian). Winnipeg, 1957.
- No. XXIX. P. Kovaliv: **Adjectival Participles in the Slavic Languages** (In English). Winnipeg, 1957.
- No. XXX. J. B. Rudnyč'kyj: **Slavica Canadiana A.D. 1956** (Multilingual). Winnipeg, 1957.

Price: \$0.50 per copy (No. XXV — \$1.00)

Obtainable at:

UVAN P.O. Box 3597, Station B., Winnipeg, Man., Canada.



„Гетьмани, гетьмани!
Якби то ви встали,
Встали подивились
на той Чигирин,
Що ви будували,
де ви панували.
Заплакали б тяжко,
бо ви б не пізнали
Козацької слави...”

Т. Шевченко.

Отак промовляє до нас „КОБ ЗАР” Шевченка. І нема серця, яке би не зрорухилось від думки, від слова живого, від образу прекрасного нашої давньої слави. Це слово западає глибоко в душу зокрема молодих.

І тому кожний український дім повинен мати в себе „КОБ ЗАРЯ” Шевченка, найновіше видання в чотирьох томах з під редакції проф. Л. Білецького. Тепер саме пора набути всі чотири томи разом за \$25.00.

Всі чотири томи разом мають 1996 сторін, 51 ілюстрацій, з яких більша часть малюнки поета, деякі з них в кольорах. Обширні статі до поезій, поезії всі з наголосами. Видано на дорогім папері. Всі чотири томи в дорогій полотняній синього кольору оправі з золотими витисками.

Не відкладайте замовлення цього „КОБ ЗАРЯ” на пізніше, бо пізніше може бути запізно. Набудьте його зараз, доки воно є у продажі. Про його високу вартість переконаєтесь лише тоді, коли побачите і почнете читати.

Замовлення враз з грішми засилайте на адресу:

U V A N P.O. BOX 3597, STATION B., WINNIPEG, MAN., CANADA.